

Shraga'i, Shlomo Zalman

ש. ז. שרגאי

חזון והגשמה

הוצאת מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי
ירושלים תשט"ז

1960

מחשבת תורה ועבודה

תורה ועבודה

בין הדברים הרבים אשר יסופרו לדור, על ראשית צעדיו והתאבקותו של הפועל הדתי בארץ להכות שרשים, לכבוש עמדה בחיים ובעבודה, בעליה ובהתישבות, לזכות שוה עם צבור הפועלים הכללי, להכרה מלאה על ידי המוסדות המכוונים את בנין הארץ, להערכה ראויה מצד המזרחי והיהדות הדתית בכלל, וליחס הוגן מהצבור הכללי — יסופר גם על התאבקותו הנפשית לקביעת ה"לשם-יחוד", שלשמו בא לעולם, בצורה מאורגנת מיוחדת עצמאית ושלשמו קיבל עליו "לקיים מצות בוראו" לתורה ועבודה.

אמנם ישנם מלגלגין שאינם רגילים להגיד "לשם-יחוד", מכיון שהלא ידוע, כי הכל צריכים לעשות "ככתוב בתורתו", ומה יש פה לחדש? ... אולם חסידים אמיתיים יודעים שמניחים תפילין "ככתוב בתורה" מכיון "שיש בהם יחודו ואחדותו" וש"נזכור נסים ונפלאות" ו"שהיא נגד הלב לשעבד בהם תאוות ומחשבות לבנו" וכדי "שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכוחותי כולם יהיו משועבדים". ויותר מזה, כדי ש"משפע מצוות תפילין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות" ורק אז היא חשובה "כאילו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה". אחרת, היא בלי נשמה. ואם אמנם "הדלקה עושה מצווה", אבל בלי "הנחה", ההנחה של יסוד ושורש גם של ה"תורה" וגם של ה"עבודה" — "ההבערה ללאו יצאת" ...

אמנם בזמן הראשון להיווסדו של הפועה"מ" אמרו רק יחידי-סגולה "לשם יחוד" ועוד פחות מזה ידעו "לכוון", אבל במעמקי הנפש פעל גם אז המלאך האומר גדל... וכשרק יצא הפועל הדתי לאויר העולם בתור "התאר-גנות פועלים דתיים-לאומיים השואפים לבנין הארץ ברוח התורה על יסוד עבודה" תחת השם "הפועל המזרחי", הועמד מיד לפני פרובלימות מעשיות שונות אשר תבעו פתרוןם דוקא לאור המצע העיוני, ומיד היה צריך מתוך הכרח המציאות אשר אתה התנגש לקבוע את "קו היחסים" — אשר רבים בזמן האחרון המלגלגים על כך — לאור המחשבה והאידיאה ולא לאור המציאות. כי המציאות תבעה לא "קו-יחסים" אלא התמוגות במציאות ...

ורבו ההתלבטויות וחיפושי הדרכים והנתיבות כדי לצאת לדרך המלך. ומכאן גם התעיות וההתנגשויות בפנים המחנה בארץ ובחוץ-לארץ. ומכאן גם חוסר היציבות במעשים ובפעולות, כי היה הרבה מן החיקוי ולא היה ידוע לשם מה. מכאן גם חוסר-הבנה וחוסר-יחס מבחוץ, כי לא ידעו, פועל דתי זה מה הוא בא ללמדנו. מכאן גם ה"קרע" שהתאחה אמנם אחר כך, אבל בינתיים בשנות-היציירה והכיבוש נסוגונו אחרונות, פיגרנו וקופחנו... והנה אחרי שכבר כבשנו לעצמנו את הזכות מסביב לנו מימין ומשמאל — "לבוא בקהל" ונעשינו בוגרים למצוות ולעונשים, כמעט "עצמאיים", יש לציין בסיפוק ידוע שבקבלת "עול-המצוות" אפשר לנו כבר להגיד "הננו מכוונים" ויודעים את ה"לשם-יחוד". אמנם אין גבול ותכלית לידעיה, ודלא מוסיף יסף, אולם גם זוהי ידיעה...

פועל דתי מהו ?

זוהי השאלה שנשאלה מיד עם יצירתו של הפועל המזרחי. ועד היום מתחבטים למצוא את המקור המחשבת-הנפשי הדוחף להיות פועל דתי. כדי לדעת את דרך "היצירה והבנין" אשר לו, על-פי "תורה ועבודה", וישנה הרגשה, כי לא היה כאן סוף מעשה במחשבה תחילה, כי מתחילה היה זה צירוף מקרי: פועל שהוא דתי, וכשם שדתיותו היא לעשות רצון קונו ולהגיע על ידי כך לחלקו בעולם הבא, כך פועליותו היא לעשות רצונו הוא, כדי שיוכל להגיע על ידי כך לחלקו בעולם הזה. אבל גם הדתיות נוגעת אך ורק לסידורו הוא ואין לה כל עניין לצורת-חיים, שינוי-ערכין וכו'. לא הדתיות מחייבת את עבודתו ולא עבודתו דורשת את דתיותו. אלה הם שני עולמות היכולים לעלות בד בבד, אם כי נמצאו פועלים אשר ראו בהם תרתי דסתרי. בזה היה כל החדוש כלפי אחרים.

מובן שהחידוש היה כאן — בניין הארץ, הציונות אשר לקחה את לב הנוער הדתי, ביחוד זה שבא מתוך שורות המזרחי. ועוד חידוש היה, שהנוער הדתי, אשר היה רחוק ממחשבה על עבודה במציאות, התחיל כאן לא רק לחשוב על עבודה אלא לחיות ממש מעבודתו ומיגיע כפיו.

אבל גם השאיפה, "לבנין הארץ ברוח התורה על יסוד עבודה" לא היתה מיצוי של מחשבה אחדותית ואחידה של שלשה דברים אלה, אלא היו כאן שלשה יסודות שלכל אחד מוצא נפשי ורוחני מיוחד, אם גם במציאות מתגלה חטיבת הווי שלימה. בניין הארץ — לאומה וליחידים, רוח התורה — ליחידים שיהיו דתיים, אבל לא כקובעת את צורת החיים ויסוד החברה הקמה לתחייה; עבודה — כעבודה של המציאות, בחיים המתהווים בארץ.

מכאן גם המטרה: "לבסס את מצב החברים בחומר וברוח; לפתח

ולחזק את הרגש הדתי בין הפועלים ולאפשר את קיומם בתור פועלים דתיים". שוב: לא האומה והתלבטויותיה, הארץ והמשטר החברותי שלה, מופיעים פה כגורם מניע לארגון הסתדרות זו, אלא — "לאפשר את קיומם בתור פועלים דתיים".

מכאן גם הסיסמה של "דת ועבודה" בתחילת הארגון. דת כחובת היחיד, עבודה כמציאות. חלוצים דתיים באו לבנות את הארץ, והיו לעובדים מכיון שבמציאות של אז, הנוער שבא לארץ היה מוכרח לחיות ולעבוד.

אמנם גם אז נמצאו בודדים שבחזונו ראו בהפועל המזרחי הרבה יותר ממה שנאמר כאן, והללו היו אולי דוקא מאלה שבאו לא מתוך שורות המזרחי. אבל התפיסה הכללית היתה, להקים הסתדרות שתגן על הפועל הדתי אשר בא להשתתף בבנין הארץ, שיוכל להסתדר בעבודה לכל צורותיה, ושיוכל להיות יחד עם זה גם דתי.

גם השם "המזרחי" שצורף להשם "הפועל" לא היה כאן במחשבה תחילה, מתוך שהמזרחיות מחייבת עבודה, או שבאיזה אופן אחר, המזרחי הוא הגורם ליצירתה של הסתדרות זו. היה זה צירוף שבמקרה: א) שחלק מפועלים דתיים אלה היה מתוך "צעירי-המזרחי" בגולה ורצו להמשיך כאן את המסורת האירגונית שבחוץ-לארץ גם בתור פועלים. ב) הסתדרות המזרחי היתה ההסתדרות הדתית-לאומית היחידה שלקחה חבל בבניין הארץ בצורה זו או אחרת, והשכל מחייב כי הסתדרות של פועלים דתיים תהא קשורה עם המזרחי. בודאי שזכות היא לו למזרחי, יצירתו של הפועל המזרחי במסגרת האירגונית שלו. אולם יתכן, שהיא לא היתה לברכה, לא למזרחי ולא להפוגה. יתכן מאוד שלו היתה התפתחותו של הפועל המזרחי שלא במסגרת האירגונית של המזרחי, היה הוא עצמאי מהרגע הראשון, והיה מוצא לו בודאי את הדרך ליהדות הדתית כמו שהמזרחי מצא דרכים אליה, ובמציאת אות הארצישראלית — היה הולך ממילא בעניינים דתיים יד ביד עם המזרחי. עובדת היותו סמוך על שולחן המזרחי רק צמצמה את אפשרות התפתחותו במובן הכלכלי והמשקי, כי בעצמו לא היה זכאי לפעול לשם כך. והמזרחי יצא ידי-חובתו לגביו בזה שנתן להפועל-המזרחי להשתמש בשמו, וכשהפועל-המזרחי חרג ממסגרתו והתחיל לפעול בעצמו, הביט עליו המזרחי בעין רעה, וכשהפועל-המזרחי עוד מעיז לקבוע עמדתו ויחסו לשאלות שונות באופן עצמאי לאורו של הרעיון "תורה ועבודה" — הרי המזרחי רואה בזה פגיעה בשלימותו, ובמדה ידועה גם בצדק.

בכל אופן ברור, שלא המהות ה"מזרחית" היתה בהתחלה המניע ליציאת רת הסתדרות של פועלים דתיים ולגילוי הרעיון של תורה ועבודה. גם עצם האירגון העצמאי הנפרד מהסתדרות הפועלים הכללית, לא בא

מחמת חילוקי דעות בתפיסת רעיון העבודה, או מחמת חילוקי דעות באופן ההגנה על ענייני העובד. הוא בא מפני שלפועל-הדתי היה המקום צר בהסתדרות הכללית, בה התיחסו אליו בלעג ובבוז. ואלמלי היו מתיחסים או להפועל הדתי בסבלנות ידועה, מי יודע אם היינו זוכים היום לפועל-המזרחי עם תפיסת-עולם מיוחדת ואידיאלים חברתיים מיוחדים על התגשמות חזון היהדות ויעודי הנביאים. הפועלים הדתיים היו אולי נשארים שומרי תורה ומצוה, אבל לא היו מתייחדים כתופעה עצמאית בתקופת התחייה של העם ובמחשבת העבר-דה, וגם לא במחשבת התורה. מי יודע דרך הרוח. אולי כך עלה במחשבה...

בראשית לא היה הרעיון. וכתוצאה מזה גם תנועת "צעירי מזרחי" בגולה, אשר היא היתה צריכה להיות חיל-המילואים האנושי של הפועל-המזרחי, לא התעוררה על-ידי יצירתו של הפועל-המזרחי לעבודה חינוכית לשם שינוי-ערכין. לא עמדה לפניה המטרה של יצירת הווי חדש או מחודש בארץ-ישראל, הדורש גיוס רצון קבוצי, אחריות קבוצית וחינוך לקראת ההווי החדש הזה, המחייב כל חבר להגשמה אישית, ואשר בעלותו לארץ לא תעמוד במרכז שאלת סידורו, היכן שנוח לו, אלא תעמוד לפניו שאלת הגשמת החזון הקבוצי, אשר לשם כך הוא צריך להקדיש את כל ישותו הרוחנית והפיזית. ומכיון שלא נתחנך לכך, הרי בבוא החבר לארץ, הוא בא יותר לקחת מהפועל-המזרחי לעצמו, מאשר לתת לו, לפועל-המזרחי. מכאן הרבה אכזבות והרבה כשלונות, אשר מתוצאותיהן אנו סובלים עד היום.

ואולם לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ורוח הוא בהפועל-המזרחי אשר תבע את עלבוננו, והאור שהיה חבוי בתוך מעמקי הנפש, של אי-אלה חברים, התחיל להתגלות. וכך הוא הולך ומתגבר מיום ליום, מתבהר ומתחוויר, ואולם רבים הם הגוונים וכדאי לעמוד על דרך הרוח של תורה ועבודה העולה במחנה הפועל-המזרחי בארץ וחודרת גם לאט לאט לתנועה בגולה.

מה במרכז ?

גם אחרי שהדברים התחילו להתבהר והגבולין נתרבו, מהסתדרות של פועלים דתיים לתנועת עבודה דתית, אשר יש לה שיח ושיג עם יחסים חברתיים, עם משטר חיים, עם שאיפה לשינוי-ערכין, עם הגשמה אישית, עם תחית העם ותחית הארץ, עדיין נשאלה השאלה: מה עומד במרכז המחשבה של תנועת עבודה דתית זו, מהי הנקודה היסודית אשר סביב לה אנו צריכים לבנות את הבניין של "תורה ועבודה", והיא משמשת נקודת-מוצא לכל מהלך-המחשבה שלנו. לשמה עלינו לכוון את כל מעשינו בארץ ולהכשיר את התנועה בגולה, והיא צריכה להיות המכריעה בגישתנו לפתרון שאלות שונות בתוך

תנועתנו ומחוצה לה: בתנועה הציונית, במזרחי, ביהדות הדתית בכלל, בצבור הפועלים ובאנושיות בכלל.

מצוה מן התורה

היו שראו בעבודה, אחת ממצוות התורה, כי הלא מקרא מפורש הוא: "יגיע-כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" בעולם הזה ובעולם הבא, ו"גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא-שמים", ואם אמנם בגולה סולפו חיינו הכלכליים והלכנו בדרכי "כנען" אשר בידו מאזני מרמה, הרי זה מתוך גורמים חיצוניים ותנאים שלא היו תלויים בנו, שעל-ידם התרחקנו לא רק מארצנו אלא גם מהרבה מצוות תורתנו, וגם ממצוות העבודה, וכשאנו שבים לארצנו, אנו שואפים לתחייה שלימה של היהדות, שנוכל לקיים את כל התורה אשר היא היא המהות הנצחית של היהדות, ולכן אנו צריכים לקיים גם את מצוות העבודה אשר היהדות הרימה אותה על נס.

באופן כזה, הרצון לחיות לפי רוח היהדות, המחייב אותנו לקיים את כל המצוות שבתורה, הוא המביא אותנו גם לידי קיום מצוות עבודה.

אמנם פה כבר יש קשר מהותי בין העבודה והתורה, אבל גם קיום התורה אינו מופיע בתפישה זו כרצון ההגשמה של חזון התורה, אלא תורה שכל בן ישראל מחייב לקיימה מכיון שאבותיו עמדו על הר סיני, ועבודה כאחת המצוות, אשר אם אינה כתובה מפורש בתורה, הריה מפורשת בדברי-קבלה וחז"ל. "תנועתנו" — יוצאת מחוג צעירינו שנמאסו עליהם כל חיי הגלות והם רוצים לשוב לחיים המקוריים שלנו, ולא חידוש חיי האומה, ועל אחת כמה לא שינוי סדרי החברה במרכז: "אין אנו באים בדרישות אל אחרים. אין רצוננו לשנות את סדרי החברה כולה, אלא את עצמנו — את חיינו שיהיו בהתאם ליהדות".

תחית היהדות

כדרגה שנייה בשלבי התפתחות הרעיון אפשר לראות את הדיעה שה"עבודה" או יותר טוב, צורת-חיים של העבודה, היא הגילוי של "רגש הצדק והיושר הנבואי", מכיון שהיהדות מתבססת על שלשה יסודות שהם אחד: הדת, הלאומיות והסוציאליות שהם נפרדים בשמותיהם, אבל אפשר לבטאם כאחת אם נכנה אותם בשם יהדות.

בגולה יכולנו לקיים רק חלק מן הדת, והיא היתה נפרדת לגמרי מן הלאומיות, עד שבא המזרחי והחזיר ליהדות גם את עטרת הלאומיות — ארץ ישראל. ובא הפועל-המזרחי ומחזיר גם את עטרת הסוציאליות — עבודה. אבל

כשם שה"אגודה" אינה רוצה להודות בלאומיות ובארץ-ישראל כיסודות היהדות אלא כמצוה מן הדת, כך גם המזרחי אינו רוצה להודות, כי הסוציאליזם, העבודה, היא חלק מהיהדות. יש בה אמנם ממידה טובה שהיהדות מחייבת, אבל יהדות, פירושה דת ולאומיות. ולכן דוקא בנקודה "דת" אשר בה אנו מאוחדים עם המזרחי, גם הרקע לפרוד מן המזרחי, כי יש כאן הבדל בעצם התפישה של היסוד המאחד אותנו.

וכן בנוגע להסתדרות הכללית. הניגוד העיקרי אינו רק בזה שההסתדרות אינה דתית, אלא יותר מזה ביסוד של "עבודה", אנו רואים אותה כחלק של היהדות, בעוד שההסתדרות רואה ביהדות-הדת — ניגוד לעבודה. זה מבדיל גם בנוגע לדרכים והאמצעים להשלטת הצדק הסוציאלי, וממילא זה מפריד בינינו.

הדת והעבודה כבר מופיעות לפנינו כתחייבת היהדות אשר מהותה — תורת ישראל, נושאה — האומה הישראלית, מקומה — ארץ-ישראל, יעודה — הצדק הסוציאלי.

לפנינו כבר רקע למצע עיוני יותר מקיף, אבל רק כאידיאה כללית. חסרות עוד גם פה הנחות ומסקנות מהאידיאה הכללית אשר יתנו תשובות לכל השאלות המתעוררות בחיים. גם פה לא ידובר עדיין על דרכי ההגשמה כמסקנה עקבית מהנחות האלה.

היעוד הישראלי והאנושי

בד בבד עם התפתחות מחשבת תורה ועבודה לאידיאה של תחייבת היהדות השלימה הכוללת את הדת, הלאומיות והסוציאליזם, שמרוכות כולה בתוך ד' אמות של היהדות ודאגותיה, מופיעה לפנינו אידיאת תורה ועבודה כהגשמת היהדות בתור נושאת יעוד לעצמה ולאנושיות.

היעוד הזה אינו מצטמצם רק ברשות היחיד של ישראל בלבד ואף גם לא ברשות הרבים שלו, אלא הוא הולך ומקיף כל העלמין וכל החיים. יסודו — האדם, אשר תעודתו עלי אדמות היא ההתקשרות לקונו שהוא האידיאל של השלמות, הטוב והצדק המוחלט. על-ידי התקשרות זו להסיר את הרע מן העולם שהנו רק פרי ההתרחקות ממקור הטוב, שאפשר להתקרב אליו בכוח הרוח שבאדם — חלק אלוה ממעל. הבסיס — האמונה בהתגלות אלקית לבני-אדם.

התגלות זו באה ביחוד לבחירת האומות — ישראל. את דרכי טובו ומידותיו אשר האדם צריך להדבק בהם, הורה הקב"ה לישראל על-ידי נביאיו, חכמיו וסופריו, והם נתפרשו בתורה: התורה היא מחשבת העולם. חוקותיה

ומצוותיה מכוונות לשחרר את האדם משעבודו לתאוותיו הבהמיות והפראיות ולהסיר את המסך המבדיל בינו לבין קונו. משום-כך נקבעו ה"דינים" לשחרר את האדם מהרע במציאות שהוא נתון בה. אבל יש גם המידה של "לפנים משורת הדין" אשר היא צריכה להעלות את האדם להדבק במידותיו של הקב"ה — לאחר שהמסכים הוסרו על-ידי ה"דין". ה"לפנים משורת הדין" זוהי איפוא האידיאה היותר עליונה, וחובה על היחידים להתנהג לפיה.

אבל בסביבה של רשע וזדון אי-אפשר גם ליחידים לעלות, הרי מסביבם חושך יכסה ארץ, לכן כוללת תורתנו גם את חיי החברה בכלל ודואגת שיהיו מוארים בקדושה אלקית ומתוקנים על יסודות היושר והטוב. לשם כך נתנה התורה חוקים ומצוות לאומה בתור יחידת-כלל אשר באמצעותה יתצור האומה סביבה כזאת, שתאפשר ליחידים לעלות למדרגה העליונה של המוסר-ריות — להדבק במידותיו של הקב"ה.

חוקי החיים והמוסר של תורת החיים שלנו קשורים איפוא בעצם השקפת עולמה של היהדות, הרואה בזה את הדרך לקשר האדם עם בוראו. אלה הם "ערכי המחשבה הלאומית והתגלמותה המוחשית" ומכיון שכך "הרי הם חובת הכלל המחייבת את כל פרט גם כשאינו בעל הכרה דתית".

ברור איפוא, שהיהדות מעצם מהותה והאידיאה הכללית הנ"ל היא בעד סדר-עולם חברתי-מוסרי, שבו לא תשרוד יד מעול וחומץ, חומס ומנצל. סדר-עולם זה אפשרי יותר בעמל היצירה שאין בו משום ניצול הזולת. ומכאן רעיון "עבודה" לא רק לשם יצירת חיי העם בארץ-ישראל, אלא כתוצאה מהשקפת-עולמנו המוסרית, הרואה את תעודת האדם בחיים מוסריים צודקים. השקפת-עולם זו מחייבת ממילא גם את ההגנה והעמידה לימין החלשים.

מכאן שלילת שנאת המעמדות ומלחמת המעמדות. המוסר — אשר הוא המניע העיקרי לרעיון העבודה — אינו מעמדי. מכאן המסקנה, כי "אין תנוע" תנו מתייחסת לפועלים דוקא אלא מחייבת היא את כל חבריה לחיים מוסריים, חיי עבודה, התרחקות מניצול והגנה על המנוצלים והמדוכאים ואין חובה זו מתייחסת רק לא"י, כי הלא רעיונונו קשור ביעודים הלאומיים שלנו הבאים לגאול את האדם היחיד והאנושיות כולה וזוהי "התעודה" הלאומית-האנושית כאחת". ולכן "יחד עם כל טובי האנושיות עלינו לשאוף לתקונים ושינויים", אלא שבגולה אפשרית רק עליית יחידים אבל עליית האומה בכללה בתור יחידת-כלל אפשרית רק בארץ-ישראל. פה היא יכולה להגיע למרום תעודתה. אבל תעודה זו קשורה עם האומה בכללה ותחייבה בארצה על יסודות תורה ועבודה. מחשבת תורה-ועבודה מכוונת איפוא לאומה בכללה, למילוי יעודה הישראלי והאנושי כאחד.

דרכנו היא משום-כך דרך החינוך המוסרי של הפרט וההסכמה ההדדית ביחסי-הכלל, אם כי התורה אינה שוללת בשענה שיש הכרח בכך גם דרכי כפייה.

מובן, כי השאיפה לסדר חברתי המיוסד על הצדק והטוב, נובעת מתוך ראיית הסדר הקיים כיום בעולם, העומד בסתירה לאידיאה הישראלית הכללית. ולכן אנו בעד שינויים בסדר החברתי. מובן שאנו מגינים על דרכנו המיוחדת להשתמש רק באמצעי מלחמה שאין בהם משום מעשי-פשע בלתי-מוסריים. המתנגדים לעצם המטרה הנשואת. כי אם לא — יוצא שכרה בהפסדה. לשאלה זו יש גוון מיוחד כאן בארץ. פה אין לפנינו פרובלימה של שינוי משטר, אלא של יצירת משטר. כאן אנו עוסקים רק בהתחלה של בניין ויצירה ועלינו להתאמץ שמלכתחילה יהיו בנין זה ויצירה זאת מיוסדים על יסודות הצדק והטוב — וזה אפשרי רק על-ידי התאמתם ליסודות התורה. התנועה היא איפוא תנועת עבודה דתית. השואפת להגשמת היעוד הישראלי והאנושי של האומה הישראלית.

האדם — האנושיות עומדים איפוא פה במרכז. היעוד העולמי של אחרית הימים, הוא המניע היסודי בכל המחשבה שלנו. ליעוד זה נתונים: התורה, האומה הישראלית וארץ-ישראל. ולפי היעוד הזה עלינו לקבוע את יחסנו לכל אשר מסביב לנו ואת דרכי ההגשמה.

האידיאה הכללית פה היא כבר מהותית עצמאית. עד שנקודות המגע שלה עם רעיון המזרחי — שבהתגשמותו בחיים הארצי-ישראליים, הוא מופיע רק כאידיאה לבניין הארץ אשר בניה יתנהגו ברוח התורה והמצווה — הן רק עד כמה שהמזרחי עושה פעולה מעשית חיובית בהגשמת החלק הזה שלו. שיש לו גם ערך מכריע בשביל היעוד שלנו בהיותנו חלק ממנו. משום כך אנו מצויים ומחוייבים לחזק את כוחו והשפעתו שיוכל למלא את תפקידו וגם להשתתף בעבודתו זו שהיא גם עבודתנו אנו. אבל המגע הזה ימשך רק עד הזמן שהמזרחי ימלא תפקידו ויעשה דבר-מה באותו החלק המיועד לו. אם המזרחי יחדל למלא את תפקידו גם בחלק הזה, מובן שנקודות-המגע מת-מעטות, ונצטרך למלא את החלק הזה בעצמנו באופן עצמאי. אם כי נפסיד על-ידי כך שחלק חשוב — המזרחי — יחדל מלעשות את הפעולה שאנו זקוקים לה, מבחינתנו אנו גם-כן.

גם נקודות-המגע שלנו עם ההסתדרות הן רק בשטח שהיא עושה פעולות חיוביות לעצם חיי העבודה, להגנת העובד, ואשר יש צורך שזה יעשה ביחד, אם מתוך שיתוף אם מתוך הבנה.

לכל יתר השאלות אי אפשר לקבוע הכללה. אלא הן מקבלות פתרונן לאור האידיאה ואמצעי-ההכרח להגשמתה.

בנקודה אחת

בקשר עם האמור לעיל, מן הראוי לעמוד פה על הגוון המיוחד בתפיסת-תנו את שאלת הצדק והיושר, וההבדל בינה לבין תפיסת היושר והצדק על-ידי תורת הסוציאליזם של העובד בעולם.

לכאורה תכלית אחת לתורת החברה על-פי התורה הישראלית ולתורת החברה של הסוציאליזם המקובלת בעולם היא: שיפור החברה ושוויון גמור לבני-האדם על-אדמות. אולם למעשה, ההשקפה החומרית מכירה ששורש הרע בעולם איננו תלוי בהשתייכותם המעמדית של האנשים-הפרטים, אלא היא מניחה הנחה מראש ששורש הרע הוא במעמד החי בניגוד לצדק וליושר ומנצל את זולתו לטובתו הפרטית. והמעמד הזה — ולא היחידים הרעים — הוא הגורם לכל הרע אשר לעינינו תחת השמש. והמעמד השני החי על יגיע-כפיו מנוצל על-ידי הראשון, לוחם בעד כיבוש עמדה בחיים ובעד השוויון הגמור של בני-האדם, לאושר הכלל. כל הרע והטוב מתרכזים איפוא באי-השוויון הכלכלי, שהוא תוצאה מתנאים חמריים. הסוציאליזם רואה איפוא את עוגן ההצלה בהתגברות המעמד המנוצל וריכוז מניעי הכללה והחברה בידיו. לעומת זאת אין תורתנו רואה לפנייה מלחמת-מעמדות, אלא מלחמת-יצרים ואינסטינקטים, מלחמה פנימית נפשית. ולכן גם האדם החי על יגיע כפיו — למרות שבשטח הזה של יגיע כפיים יש משום חיי צדק — אינו יכול להיות הגורם המפריע את חיי הצדק. יש כאן תוצאה מן המלחמה הפנימית שבנפש האדם.

משום כך תורתנו דורשת הגשמה אישית, אינדיבידואלית על-ידי תיקון המדות ואינה מסתפקת בתיקון הכלל, רשות-הרבים. אם כי רשות-הרבים מתוקנת יכולה להקל בהרבה גם על התיקון האינדיבידואלי. מה שאין כן תורת-החברה החמרנית שבשבילה חשובה בעיקר הודאת בעל-דין העקרו-נית: מי צריך לשלוט בעולם, והיא מאמינה שאם המעמד העובד ישלוט, ממילא היחיד כבר ימצא את פתרונו — ואין לו לפרט אלא מה שבכלל. ולכן היא אינה עומדת כל-כך על העיקר של הגשמה אישית. היחיד יכול להיות בחייו הפרטיים בסתירה לעקרונות העיקריים. אם הוא רק מודה בשל-טון המעמד העובד — הוא רצוי לה וכשר לבוא בקהל.

תורתנו אינה מכירה כלל צודק ושלטון צודק, אלא שלטון של צדק. על כן דורשת תורתנו גם מהפרט צדק צדק תרדוף, כל יחיד כשלעצמו. מובן שהחברה צריכה לעזור ליחיד במלחמתו הפנימית הנפשית להתגבר על הרע, על-ידי צורת-חיה הכללית.

לכן אין אנו מכירים ב"עובדה" כמחוייבת המציאות וכהתפתחות היס-

טורית הכרחית מתוך גורמים אובייקטיביים בלבד, הפועלים בהכרח המטרי-אליזם ההיסטורי. ה"עבודה" היא רק תוצאה מזה שה"יצר הטוב" גם של היחיד וגם של הציבור טרם התגבר על ה"יצר הרע".

יותר מזה: איננו מאמינים שמעמד-עובד אשר נדחף ליצירתו על-ידי החיים השפלים והאווירה של אי-צדק שהוא נתון בה ולא על-ידי התעלותו לגובה מוסרי נפשי — יוכל למלאות את תפקידו בהופעתו על במת-הצדק החברתי בעולם. עצם היבנותו רק מתוך הכרח של תנאים וגורמים בלתי-תלויים בו — חותרים תחת הביטחון של עיקר העיקרים של השקפתנו — בניין חברה חדשה של שוויון מלא — הדורשת ערובה של גובה מוסרי של הפרט.

נקודת הכובד של פעולתנו צריכה איפוא להיות תיקון הפרט והעלאתו. ולא יצירת מעמד. פעולה זו היא העבודה הקואופראטיבית והשתפנית, היוצרת הווי חדש ומקורי של חיים, ומשלבת את ההווי היומיומי בתנאים יותר קרובים לצדק ולשוויון-חיים חברתי. חיים כאלה משפיעים על הפסיכולוגיה האישית ומסוגלים ליצירה הדדית משותפת.

במרכז הפעולה שלנו צריך לקחת תמיד בחשבון, יצירת אפשרויות של העברת המונים לעבודה פרודוקטיבית של בניין ויצירה צודקים וישרים, באמצעות ביצור הקואופרטיב העובד ויצירתו.

ואם בנוגע ליצירת ההווי החדש, איננו מכירים ב"עבודה" שהיא היסטורית והכרחית, אלא אומרים, שאנו יוצרים את העבודה לפי המגמה הנפשית שלנו ובידינו הדבר ליצור "עבודה" חדשה, הרי בנוגע למלחמה ב"עובדת" הרשע השולט בעולם כתוצאה מ"היצר הרע" אנו מכירים שזוהי מציאות ואסור לנו לעבור על זה לסדר-היום. ובכל מקום שאנו פוגשים "עובדה" של רשעות קיימת בחברה, אם אצל פרט אחד על משנהו, אם אצל אירגון וציבור — מצווה עלינו ללחום בה ולהסירה מן העולם. וכל פעולה לשבירת החזית של אירגון שהוא בניגוד ליסודות השוויון והצדק — כבר נחשבת בעצם לגובה מוסרי-אנושי ולצדק.

לימים מקום

לעומת אלה שמעמידים במרכז המחשבה שלנו את "תחיית היהדות" הכוללת גם את הסוציאליזם — מובן בגוון יהודי — ואת היעוד הישראלי והאנושי, לחמה בעקשנות הדעה, שכל העניין של "עבודה" אינו אלא אמצעי לתיקון המידות שבאדם. התורה "מזהירה נגד העושר ונגד ריבוי כסף וזהב, בידעה כי חיים של מותרות ותפנוקים אינם אלא סימנים מובהקים לעניות

הרוח וריקות הנפש, בעוד שחיים פשוטים וטבעיים יכולים לשמש יסוד לאושר פנימי ושביעת-רצון רוחנית ונפשית".

דעה זו חושבת שמטבע הדברים הוא שאי-אפשר להתעשר בחיי עבודה ומצד השני אפשר להגיע על-ידי העבודה לידי "שאיפתה האידיאלית (של היהדות) של, כי לא יהיה בך אביון".

ויש בזה גם משום שיבה לדרכי החיים של עם ישראל לפנים ש"רוב מניינו ובניינו של העם העברי בארץ-ישראל — אפילו בתקופת התפתחות המסחר והעושר — שייך למעמד הבינוני והחפשי שאין לו פועלים שכירים ועבדים — למעמד כזה שאפה היהדות, למעמד שאין בו עשירים ועניים, מעבידים ושכירים מנצלים ומנוצלים אלא שכל אחד יתפרנס מעבודתו העצמית ועבודת בני-ביתו ויהיה אדון לעצמו ולא לאחרים".

אם כן כל עניין העבודה אצלנו הוא רק אמצעי לתיקון המידות נגד העשירות המקלקלת את האדם, אבל אין בה דבר מכריע בתור ביטוי מרכזי להגשמת היהדות וכו'. ומכיון שכך רעיון העבודה אצלנו אינו קשור עם שום מגמה של שינוי סדרי החברה וכדומה כי "תקנות העבודה של היהדות הנו רק חוליה אחת קטנה בצבת התקנות הגדולות, הבאות לשם שיפור ותיקון המדות של האדם". וכל השקפת תורה ועבודה, "באה לטוות הלאה את חיי העבודה בארץ-ישראל שנפסקו עם גלות היהודים ממנה".

לפי דעה זו, אין ביהדות ובחוקותיה משום שינוי המשטר החברתי הנוכחי אלא היא "באה לאחות את הקרעים שבלב החברה האנושית, לבטל את המחיצות והניגודים שבין המעמדים והשדרות". לפיה לא ניכר שוע בפני דל וגדול מפני קטן. כולם שווים לפני החוק, היא "אינה עומדת לצד המעמד החברתי התקיף — כמו שלא באה אך ורק כדי לעמוד לצד החלשים מחוסרי הכוח והמרץ לעמוד על נפשם ולהגן על עצמם מפני הניצול והשעבוד בידי התקיפים".

"כל החוקים מיוסדים על אדני הצדק הגמור והשוויון המוחלט". חוקה אחת ומשפט אחד לכל בני-אדם, — ואפילו הדל לא יהדר בריבו. וזהו שאיפ-תנו ומגמתנו. משום כך אסור לנו לקבל את היסוד של "עבודה מאורגנת". כי אם אמנם "מרובות התקנות בתורה שבכתב ושבעל-פה הבאות לתקנת העובד ולהגנתו ונותנות לו זכויות ויתרונות בעבודה", ואם גם לפעמים אנו מוצאים "שהחכמים נהגו לפנים משורת הדין" לגבי הפועלים, ומשום כך "לא התגלתה בארץ-ישראל בתקופתה המדינית הארוכה של היהודים אותה התגלות האינט-רסים של החברה, המעמד וכדומה" אבל "אחרי ככלות הכל" אין למצוא בין התקנות המרובות לטובת הפועלים — כל תקנה של "עבודה מאורגנת" מצד הפועלים באיזו צורה שהיא, ואין להעלות על הלב שבמקרה נעלמה תקנה זו

מעניי החכמים, שבודאי היו ממהרים להשתמש בה הלכה למעשה. אילו היו רואים בה את המועיל והטוב.

חוקי העבודה של היהדות הנם איפוא, רק "תקנות לטובת הפועלים" אבל לא גלומה בהן כל שאיפה לביטול צורות-חיים ולשינוי.

אם נמשיך בעקביות בדעה זו, גם "עבודה עצמית" אינה כתובה בתורה. יש רק מצווה של הענק תעניק, ואי-אפשר שהחכמים לא ידעו מתיקון זה של "עבודה עצמית". וגם על עצם ה"עבודה" אפשר לערער, כי הלא בהלכה ישנם סעיפים רבים הנוגעים למקח וממכר, טוען ונטען ואפשר להוכיח על-ידי-כך שגם המשא-ומתן מותר על-פי היהדות, ודרישתה היחידה היא רק לסדר את החיים באופן צודק. אפשר איפוא להיות "סוחר-צודק" כמו שאפשר להיות "עובד לא צודק", וכל ה"עבודה" מצטמצמת רק בזה שעל-ידי אי-אפשר להגיע לעשירות מקור כל רשע.

כונת התורה

נגד הדעה האמורה מופיעה הדעה, כי ב"תורה ועבודה" הביטוי לכוונת התורה, לעקור את הרע משרשו, מתוך נפש האדם שלא יוכל אפילו להיות "נבל ברשות התורה".

ברור, כי "אילו היה סעיף מפורש בשולחן ערוך לעבודה עצמית לא היה מקום לוויכוח", אבל "אנו אומרים שהעבודה ויגיע כפים הם משאיפת היהדות שמלבד ערך העבודה בתור תיקון העולם וישב העולם רואה היהדות רק בעבודה אפשרות לחיות חיי צדק שלמים". ומכיון שכך מובן ששאיפתנו אינה מסתפקת בתקנות להגנת העובד, אלא אנו צריכים לשאוף שכל החיים. ובייחוד בארץ-ישראל, יהיו חיי-עבודה.

"לדעת הרמב"ן, אין כל האזהרות שבתורה מבטיחות שהאדם הישראלי יחיה באמת ברוח התורה, ויכול האדם להיות "נבל ברשות התורה". יכול האדם להיות שקוע בתאוות בדברים המותרים לו, יכול האדם להיות זולל וסובא במאכלות המותרים ולמצוא היתרים לעשוק את רעהו מבלי לעבור על איסור מפורש. משום כך באה האזהרה "קדושים תהיו" לומר שאין לעמוד רק על הדין בלבד, כי אם כלשונו של הרמב"ם, "להיות רודף אחר כוונת התורה". מי שרוצה לקיים את התורה בשלימות, אי-אפשר לו להסתפק בשמירת הדינים המפורשים, "כי אם עליו גם להתעמק במטרה הנשגבה הצפונה בדינים אלה".

ואם בגולה לא יכולנו להקדיש הרבה תשומת לב למטרה זו מצד הכלל כולו, הרי שומה עלינו עכשיו, כשאנו חוזרים לארצנו ורוצים ליצור כאן

צורת חיים שתהיה מותרת לא רק מצד הדת כי אם גם מצד ה"קדושים תהיו" וגם "ועשית הישר והטוב". ואם מבחינה זו נשקול את הדברים, נראה שהיהדות בשום אופן איננה בעד הרכוש כי אם כנגדו.

הנה לפנינו לא רק שאלה של תיקון המידות של הפרט, אלא מתוך שאיפה למילוי כוונת התורה ואת הצו "קדושים תהיו", באה המגמה של ביטול הרכוש הפרטי בצורת-החיים המחודשת שלנו בארץ, שאנו צריכים לעשות את המאמצים להגיע אליה.

עצם הדבר שהיה מקום ביהדות ל"יש-אומרים" ש"שלי שלי ושלך שלך" היא "מידת-סדום", מוכיחה שאין כאן נטיה לרכוש פרטי... אמנם "מידת-סדום" יכולה להיות מותאמה לדין, אבל לא "מידת-החסידות" האומרת "שלי שלך ושלך שלך". ומידת-החסידות זו, שבודאי היא עצם מעצמה של היהדות, הלא כופרת בעצם היסוד של רכוש פרטי.

גם הטעם שנתנה התורה למצוות היובל "כי לי כל הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי", מראה לנו "שאין לאדם קניין בכל הבריאה כולה. הכל הוא קניינו של הבורא, לנו יש רק זכות לעבוד את האדמה ולאכול את פירותיה". ובשנת השמיטה שאין אנו מעבדים את האדמה "אין לנו שום זכות גם בתבואותיה. התבואה שגדלה מבלי יגיעת האדם ועבודתו שייכת לכל בריותיו של הקב"ה במידה שוה", גם "לבהמתך אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל". על סמך זה מסיקה דיעה זו את המסקנה "שעל-פי היהדות, הקניין היחידי שיש לאדם בעולם הוא העבודה. ורק דבר שאדם רכש על-ידי עבודתו, הוא שלו. כי רק כוח העבודה לא ניתן בשותפות לכל הבריאה כולה כי אם לכל אדם באופן פרטי".

מובן שגם בעבודה אפשר לו לאדם להיות "נבל" ולהגיד כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ולכן גם העובד מצווה לזכור כי רק ד' הוא הנותן לו כוח לעשות חיל. ועליו לשמור גם על היסוד של "עזרה הדדית" מכיון שאינו נותן משלו "כי אתה ושלך שלו".

בניגוד לדיעה שתקנות התורה באות רק להגן על ענייני הפועל, אבל אין בהן משום שאיפה לשינוי סדר החיים הרכושני, קובעת דיעה זו שמצוות שמיטת כספים יכולה להיות רק מתוך השקפה של שלילת הרכוש הפרטי. אחרת, אין להבין למה נקרא אדם "בליעל" אם הוא משתמט מלהלוות לחבירו כסף לפני שמיטה. מפני שהוא בטוח שיפסיד את כספו. הלא כיום מבלי חשש שמיטה נוהרים שלא להלוות לעני, מתוך החשש שמא לא ישלם, ואף אחד אינו רואה בזה אי-צדק ועל אחת כמה לא "חטא", והתורה מזהירה אדם כזה: "והיה בך חטא". ואי-אפשר להגיד שמתוך רחמים על העני נאמרו הדברים, כי הדין יודע כלל של "ודל לא תהדר בריבו". רק מתוך השקפה שאין האדם

הבעל על רכושו — „כי ממך הכל“ — יכול לבוא הדין של שמיטת הכספים אשר יש בו „הביטוי הנשגב ביותר של היושר והצדק“.

ויותר מזה: היסוד של הרכוש הלא היא ההנחה שהרכוש כשלעצמו, בלי כל יגיעה מצד בעל הרכוש זכאי להיות נושא רווחים. ויסוד זה עורער מן התורה על-ידי איסור-הרבית מכיון שהיא כופרת בזכות הרכוש לשאת רווחים ולנצל אחרים. „אמנם מצד הדין איסור רבית חל רק על הלואות, אבל ברור, שמבחינת „ועשית הישר והטוב“ יש יסוד של עושק גם כשאדם גוזל מחברו יגיע כפיו, משום כך הרבו חז"ל בשבח יגיע-כפים והעלו אותו למעלה מיראת-שמים ומזכות-אבות, כי רק על ידה אפשר לשמור על היהדות בשלימותה ובטהרתה“.

וכשאנו שבים אל הארץ אנו מצווים „לא תעשו ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו, כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה“.

כי אם את „הישר והטוב בעיני ד“.

אין כאן אמנם משום קביעת מסקנות לכל מיני הופעות בחיים, אבל יש כאן העמדת ה„עבודה“ במרכז המחשבה לקיים בחיים את כוונת התורה, כי רק היא הנותנת זכות ליהנות מן החיים, ועמדה שלילית לפי „כוונת התורה“ לצורת חיים של רכוש פרטי. ואם נשמור בכל דרכי חיינו על „כוונת התורה“ נמצא ממילא פתרונים לכל השאלות גם אם אינן כתובות מפורש בתורה.

גאולת רוח ישראל

קרוב לדיעה האמורה, אפשר לראות גם את הדיעה ש„עבודה“ באה לגאול את רוח ישראל ש„הצטמצמה בצו הקטגורי: „ואהבת לרעך כמוך“. מצב אידיאלי זה של ואהבת לרעך כמוך אינו אפשרי אלא אך ורק על-ידי העבודה. כי אך ורק על ידה נוכל להגיע למדרגה עילאית של אהבת הזולת, של הצדק הסוציאלי“.

„היגיעה והעמל הם המפתח להבנת הזולת ואהבתו. ועבודה זו שוב מטרה אצלנו“.

אולם עבודה בתור מטרה יכולה להיות אם היא „מחוייבת מצד האידיאל העליון של הצדק הסוציאלי“.

והנה כך רואים שוב את החידוש שלנו בהגשמת האידיאל העליון של הצדק הסוציאלי האפשרי על-ידי „העבודה הבאה לשם חברתיות“ כי היא „מבטיחה מצבים אידיאליים של תיקון העולם“.

„תורה ועבודה הן צורת חיים אחת של חברה מתוקנת, כולה חיוב ומציאות ונובעת מתוך שאיפה לתיקון העולם במלכות שדי“.

„תורה ועבודה אינן אלא צורת-חיים אחת, כדוגמת החברה המתוקנת

שבעבר — שהיא לפי תורתנו, סמל המופת שכולנו חייבים להוקירה“.

והחברה המתוקנת שבעבר מקורה בתורת-חיים שלנו בתורת-ישראל אשר „בה נתקמו אוצרות חיים של דורות שחיו מפי הגבורה“, היא גם היסוד לאחדות האומה. היא משתפת את כל חלקי האומה, מקשרתם ומאגדתם. הנקודה המרכזית הזאת של שאיפה לצורת-חיים יותר מתוקנה, לצדק סוציאלי עליון מקורי, יהדותי, תופסת גם פה המקום בראש הפעולה של חידוש יסוד העבודה אצלנו וחיבורו עם יסוד התורה, אשר באמת „בדבור אחד נאמרו“ ו„חוק הוא מהבריאה שאין שני אלה ניתנים להיפרד וכל הדבור אינו אלא לשבר את האוון...“.

תחיית האומה

כל מה שנאמר עד כה מתרכז סביב שאלת צורת החיים של האומה הישראלית בתחייתה בארץ. האומה, ארץ-ישראל, תורת ישראל וגם העבודה אינן מופיעות כערכים נושאי-יעוד אם לישראל בלבד או לאנושיות בכללה, דרך ישראל. במרכז כל הלך המחשבות עד כה עמדה שאלת התוכן של האומה ויעודה, שאלת כוונת התורה ומגמתה, מה תוסיף ארץ-ישראל לתוכן זה ומה תתן העבודה לכוונה זו, ומה נקבל בסכום בצורת החיים על-ידי קיום מצוות התורה. אבל לא הועמדה שאלת קיום האומה כשלעצמה מבלי להיכנס בשאלה לשם מה ולמה. אצל כולם בולטת למדי הדעה כי ערכה של האומה אינו בקיומה בעצמה אלא בתנאי של „אם לא בריתי יומם ולילה“, והתוכן של האומה, תעודתה וצורת חייה הן הן המקנות לה את זכות קיומה.

לעומת הלך רוח זה, נתחדשה הלכה בבית מדרשה של תורה ועבודה, כי יסוד היסודות בתנועתנו הוא: תחיית האומה הישראלית. ואידך פירושה. לעצם רעיון התחייה הלאומית קדמה המחשבה המבוססת על השקפת-עולם דתית הרואה את התופעה הלאומית בתור בריאה מחוייבת המציאות, כחיוב מציאות העולם עצמו, כי רק אז מצווים אנו בתחיית האומה בהתאם ל„יצב גבולות עמים“. אם לא — תחייה זו למה, יטושטשו הגבולות עד שיהיה עם אחד בארץ... אולם אם מקבלים את היסוד של „יצב גבולות עמים“ ממילא כבר באים לידי הנחה כי גם הלאומיות הישראלית, האומה הישראלית קיומה הוא מפני „כי חלק ד' עמו“.

עקביותה של מחשבה זו מובילה אותנו ממילא להנחה, כי „התורה“ היא יסוד התחייה, טול מכאן את התורה, ולא רק התחייה אין לה יסוד אלא יש לכפור בכל העניין של הלאומיות... .

ואם מצווים אנו „מן התורה“ בתחיית האומה, והיא מהותה הרוחנית, הרי „עבודה היא המהות הממשית המהווה את חיי הלאום וממילא את תחיית העם“.

תורה ועבודה הן רק שני גילויי היסוד האחד של תחיית האומה „ישראל עלה במחשבה תחלה“ ו„תורה בשביל ישראל“.

אמנם תורה זו היא גם חובת גברא של כל פרט ופרט בישראל, אבל יחד עם זה היא המהות של האומה בכללה, רוחניותה ונשמתה „הרי אין אומתנו אומה כי אם בתורתה“. ואם בתור חובת גברא, היא מוטלת על כל אדם מישראל בין בגולה ובין בארץ „אבל לרוח האומה אין מקום בלי תחיית האומה בארצה, כי „נצוץ האלקי מועיל אצל עמו — בארצו“.

באופן כזה התורה אינה רק מצוה לבונים את הארץ אלא גם תנאי עיקרי בבניין ובעצם מהותו, כי רק היא הגורם והמניע לתחיית האומה.

התורה אינה מופיעה אפוא בתנועתנו כצביון וקביעת צורה לחיים, חיי הפרט והכלל, כי אם כהבעת הרעיון הגורם לתנועתנו במקורה הרוחני.

ואותו דבר בנוגע לעבודה, לא שאלת חיי שעה וסידורם של יחידים בכואם לארץ, העמידה במרכז המחשבה שלנו את רעיון העבודה, אף לא, מפני הצד המוסרי שבה וגם לא מפני שעל ידה אפשר לקבוע סדרים יותר מעולים בחיי החברה של העם, כי תנועתנו היא במהותה תנועת התחייה של העם ו„תנועת תחייה באה לשם יצירת הבסיס לחיי האומה ולא לשם קביעת סדרים לחיי החברה באומה. סידור החיים ואף הרוחניים במשמע, הריהו צורך ממדרגה שניה לגבי מטרת התחייה שיסודה ועיקרה עצם מקור החיים. יצירת החיים בעיקרם. העבודה כשהיא לעצמה היא תחיית עם. התחלת יצירת עם, שיבת בנים לגבולם“.

והעבודה קשורה עם התחייה, כי „עם שאין לו קרקע ושפסק רוח חיי הטבעיים, החי על פי דעת אחרים ולרצונם, רואה את עצמו תמיד כנשוא על כתפי אחרים, ולא בתור ערך קיים לעצמו. ומכאן היחס השלילי לעבודה, לפרודוקטיביות, אי-הערכת העובד כשותף ליצירה ורגש הרחמנות הבא מתוך ביטול ובזו למי ש„מוכרח“ להיות עובד“.

„העבודה — מכאן מתחיל חורבן העם להבנות. חיי עם פירושם: עצמאות יצרנית, אקטיביות, קיום לעצמו ובפני עצמו. ומכאן המלחמה בפרזיטיות של הכלל ושל היחיד, והמלחמה על-ידי עבודה ויצירה. העבודה היא אפוא תחילת התחיה ויסוד בה“.

וזהו גם ההבדל בין תנועות העבודה בארץ, הבאות בשביל תחיית העם, ליצור ולהקים פה עם, לבין תנועות עבודה בעמים, הבאות לשם סידור החיים הקיימים במובן הכלכלי או הרוחני. זה גורם בהכרח להבדלים רבים בהיקף המעשים להתגשמות שאיפות התנועה ובתכסיסי המלחמה הבאים לשמן.

„התחייה היא היסוד והתכלית גם לתורה וגם לעבודה. התורה במובן

של תורת חיים והשקפת-עולם המקיפה את כל החיים קחולי חולין ועד לקדשי קדשים“. גם „העבודה בתור גורם ליצירת עם ותקומת חיינו נעשית לדבר שהתנועה הלאומית קשורה בו ומתייחסת אליו“.

בהלך-רוח זה, אין עמדה ברורה וקבועה לכל השאלות החברתיות המתעוררות בחיים הארצישראליים, כי הן לא מתפקידי תנועתנו במהותה. מהותנו היחידה היא תחיית האומה. שאלות צורות חיים אם אנו נפגשים בהן, יש לדון עליהם ולמצוא פתרונן לאור התפקיד הכללי המהותי שלנו של תחיית האומה בהתאם ליסודות התחייה: תורה ועבודה.

על שלשה דברים

כגון מיוחד במחשבת תורה ועבודה, יש לציין את הדעה הרוצה למצוא ברעיון תורה ועבודה הבעה לשלשה יסודות שבהם באה היהדות לידי גילוי, ואלה הם:

(א) מתוך הסתכלות נפשית עמוקה בתוך הסדר הנפלא והחכמה העליונה הנשגבה שאנו מוצאים בעולם בכלל ובכל יצור ויצור ממנו בפרט, באה היהדות לידי הכרת ד' ואחדותו. ואם אמנם היסוד הוא „שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה“, ו„כי אפשר לבירה בלי מנהיג“ וכדומה, אבל ההכרה בעצמה היא על-ידי הופעה פתאומית נפשית נבואית מבלי השתלשלות מחשבה. היסודות דלעיל הם רק הבעה שכלית לאותה ההרגשה וההכרה הנבואית.

„הרעיון הזה שהיה מיוסד אצל אבות האומה על הכרה נפשית עמוקה, נהפך במשך הזמן למסורת אבות ולדבר שבירושה בלבד“, — מכאן אותה החולשה הנפשית של האורתודוקסיה וההתבטלות שלה בפני האינ-טליגנציה החפשית. אין אותו העוז להביע את ה„אני מאמין“. במושג „תורה“ אנו רוצים להחזיר את עטרת ההכרה הנפשית של הכרה אלקית, ליושנה.

(ב) ההכרה הזאת גוררת אחריה, הכרה מוסרית מיוחדת במינה, בגוון מיוחד, מאשר ההכרה המוסרית של עמים אחרים. אבל ה„יחוד“ של ההכרה המוסרית שלנו אינו מתבטא בעצם ההבדל שבהכרה בלבד, אלא באופן הבעתה וגילוייה בחיים. אצלנו „המעשה זהו ההסתמלות וההתגבשות החיצונית של המוסר הפנימי, כמו איסור אכילת דם המוטעם על-ידי „כי הדם הוא הנפש“, מאכלות אסורות — על-ידי „והתקדשתם והייתם קדושים“, ולא זו בלבד, אלא גם צורת המעשה ואופן עשייתו הם תוצאה ישירה של ההכרה המוסרית המיוחדת שלנו וזה בולט ביותר בשמירת השבת אצלנו ואצל עמים אחרים. שמירת השבת אצלנו מעוררת בנו איוז התרוממות רוח, איוז רגש של קדושה ו„נשמה יתירה“ הבא רק על-ידי ה„קום ועשה“ ו„לא-תעשה“

הששבת שלנו מלאה בהם, מה שאין כן אצל עמים אחרים... המושג "תורה" כולל, איפוא, מלבד היסוד של הכרת האלקות וההכרה המוסרית שלנו, גם את הגוון המיוחד של אופן ההבעה של ההכרה המוסרית במעשים מיוחדים ואופן מיוחד של עשייתם.

ג) הגוון המיוחד של ההכרה המוסרית שלנו מתבטא גם בקביעת היסוד של "עזרה הדדית" בכל שטחי החיים, בזמן ובמקום, אבל ברור שהמשטר הרוחני "זוהי כל התורה כולה" לפי דברי הלל.

והעיקרון הזה יכול בעיקר להתגשם ב"עבודה". ומכאן גם שעיקר ה"עבודה" אצל הפועל המזרחי צריך להתבטא בצורת "קואופרציה". ה"עבודה" אינה באה איפוא משום שזהו צו "התחיה" בשעה זו או בדור זה, אלא "מפני שהיא מתאימה יותר לרוח היהדות".

"ואהבת לרעך כמוך" גורר אחריו ממילא גם את "ועשית הישר והטוב", "לפנים משורת הדין" — "למען תלך בדרך טובים". אלה כבר תלויים אמנם בתנאי-החיים, בזמן ובמקום. אבל ברור שהמשטר הרוחני הנוכחי, המחלק את האנושיות לשתי מחנות של מנצלים ומנוצלים, אין בו לא מן ה"ישר" ולא מן ה"טוב". ולכן ברור "שהיהדות לא רק שאינה מתנגדת למשטר הסוציאליזם — אלא עוד מתיחסת אליו בחיוב. מפני שלפי היהדות יכולה המדינה לסדר את ענייניה החברתיים-הכלכליים כפי שהיא מוצאת לטוב ולישר". "הפקר בית-דין הפקר" הוא כלל גדול בתלמוד".

מובן שכמסקנה מזה, אנו צריכים לשאוף שהאלמנט העובד יהיה הרוב בארץ, כי בעזרתו אפשר להגיע לידי כך שהמדינה תסדר את ענייניה באופן "ישר וטוב".

ואולם עם זה ברור כי הפועל המזרחי מתנגד באופן מוחלט למלחמת מעמדות — לא רק מפני שזה מתנגד לעניינים של בניין הארץ, אלא מכיון שהלא כל היסוד שלנו הוא "עזרה הדדית", "ואהבת לרעך כמוך", ומלחמת מעמדות ביסודה הלא מבוססת על שנאה.

"תורה ועבודה" הם שני מושגים המאוחדים זה עם זה והיוצרים יחד חטיבה אחת האוצרת בקרבה את השקפת העולם והשקפת החיים הלאומית והאנושית של העם היהודי".

מחשבה ומעשה

עם התפתחות המחשבה הועמדה התנועה לפני שאלות מעשיות שתבעו את פתרון לאורה של תורה ועבודה. בחיפוש תשובה לשאלות אלה, הלכו ונגווזו לאט לאט הרבה הבדלים בקביעת היסודות העיוניים שהיו בהם רק הבדלי הבעה והבדלי סגנון. נעשו נסיונות לסיכום הדברים להלכה

ולמעשה ובנסיונות אלה נתגלו נקודות המגע בין הדעות השונות עד לידי הסכמה כללית כמעט ברוב המקרים בתנועה בארץ, גם במחשבה וגם במעשה.

לנסיון מעין זה אפשר לחשוב את הדעה האמורה לקמן המטפלת גם במסקנות מעשיות כתוצאה מהיסודות העיוניים.

דעה זו מתחילה ב"בראשית" ומסתיימת ב"ישראל". במרכז הועמדה הבריאה כולה שהאדם כנקודה המרכזית בה צריך להביא אותה לידי שלי-מותה ולהרמוניה מלאה בין חלקיה השונים. שלימותו ותיקונו של האדם תלויים איפוא ממילא בהצלחתו לתיקון הבריאה והעולם כולו. בזה גם התכלית ותוכן החיים של האדם.

חוסר השלימות בעולם בא מתוך הסתר הכוחות החבויים עדיין בהווי וטרם נתגלו. בהתגלותם של כל הכוחות הטמונים והתמוגגותם בכל ההווי, יחלפו כל הפגמים ויסורו כל ההבדלים והקומה תהא שלימה.

הכוחות הללו לא מעצמם יתגלו. רוח הוא באנוש להסיר את הלוט מעליהם, וזוהי תעודת האדם עלי אדמות להביא לידי התפתחות מוחלטת של כל כוחות הטבע הטבעיים בו מששת ימי בראשית ומחכים לגואלם.

אולם תכלית האדם איננה רק לגלות את הכוחות הצפונים בטבע, אלא בעיקר לתת מכשרונותיו וסגולותיו המיוחדים — לכל ההווי.

מכאן יסוד העבודה כתכלית החיים של כל אדם. כי אם נהנה הוא מכל מה שיש בעולם, מכשרונותיו ותגליותיו של השני והוא אינו מקנה לעולם מכשרונותיו ולא כלום, יש בזה: א) משום גזל וניצול, ב) הוא מחסיר מהעולם את סגולתו המיוחדת אשר ניתנה לו כדי להשלים על ידה את הבריאה כולה.

ומכאן הצעד השני לעבודה עצמית. כי אם מעביד הוא אחרים, מגלה הוא אמנם את כשרונותיו של השני ומנצל וגוזל את כוחו של השני בשביל, אך הלא בהכנסת כוחותיו העצמיים מתמלא תפקידו.

הכנסת כוחות חדשים וגילוייהם בכל ההווי, אינה מצטמצמת רק באדם היחיד בלבד, אלא כל משפחה, כל שבט, כל עם יש להם סגולות מיוחדות אשר צריכים להכניס אותן בבריאה כולה ולמלא בהן את החסר ואת הפגום. ומכאן היסוד הלאומי של "יצב גבולות עמים". כל רעיון של התבול-לות הוא בניגוד לעצם תכלית האדם והאומה. כל רעיון של פרוד והוצאה מתוך האומה פסול, כי יש בזה משום החסרת כוח כשרון שצריך להתגלות בתוך האומה ועל-ידי היחיד באמצעות האומה. מכאן היסוד לאחדות האומה. "האדם עץ השדה" וכל עץ צריך למקום מיוחד שיוכל לצמוח ולגדול.

כל עץ צריך לטיפול מיוחד שיוציא את פירותיו הוא בקומתם. כל הרכב

משטש את עצמותו וגורם למיתתו במשך הזמן ולהעדרו מן העולם. וגם האדם והאומה כך...

מכאן סוד ה"יחוס" בישראל ושמירה על ההבדלה בין "ישראל לעמים".

והאומה הישראלית — מקומה בארץ-ישראל. שם היא חיה ומגלה את כשרונה, צומחת ומצמיחה, והנה: ארץ-ישראל, כיסוד וכמסקנה מהאמור עד כה.

ואם מקומה של האומה — ארץ-ישראל, כדי שתוכל לצמוח ולגדול ולהוציא את פירותיה היא, הרי יסוד היסודות לגילוי הכוחות העצמיים שלנו ושמירתם בכל המקומות ובכל הזמנים היא התורה. בלי תורתנו, כל כחותינו וכשרונותינו בהעלמה ובהסתר, וממילא אין תוכן וזכות לקיומנו.

התורה נמשלה למים, בלי מים העץ אינו צומח, מתייבש וכלה מן העולם. וגם אנחנו כעץ-השדה, בלי תורתנו המשקה ומפרה אותנו — חיינו אינם חיינו.

ואם כי לפי הלך-מחשבה זה יוצא, שעבודה, ארץ-ישראל והתורה נעוצים ב"בראשית", בכל-זאת ה"בראשית" עצמה נעוצה ב"ישראל וארץ-ישראל".

תא, ויותר מזה, "ישראל עלה במחשבה" ו"תורה בשביל ישראל". ישראל זהו הלב שבאומות. הוא בגילוי כשרונו העצמי יעורר גם גילוי כל הכוחות באנושיות ותיוצר ההרמוניה. "תעודתו" נעוצה איפוא בקיומו, במהותו, בעצמיותו. קיומו לא לשם ה"תעודה" אבל ה"תעודה" מתג-שמת בהתמסרותו לשמירת עצמותו וגילוי סגולתו.

וכשם שישראל הוא הלב שבאומות דוקא על-ידי עצמיותו, כך גם תורתנו למרות ש"תורה בשביל ישראל" היא מחשבת העולם. ובה אנו מוכרחים למצוא תשובה לכל דרכי חיינו ולכל שאלות העולם והחיים. ואם גאולת ישראל הובטחה לנו בתורה, גם גאולת האנושיות הובטחה לנו בתורה, מכאן ההנחה: גאולת ישראל קשורה בגאולת האנושיות, גאולת האנושיות קשורה בגאולת ישראל.

חזוננו, איפוא, התורה; סביב לה מתרכזים כל המחשבה וכל המעשה. מכאן המגמה: לפתור את כל שאלות החיים לאור התורה.

מכאן אנו באים לידי מסקנות מעשיות הנובעות מההנחות האלה, הן בדרכי הגשמה והן בקביעת יחסים לתופעות שונות בחיים בכלל, בציונות, בישוב וכדומה, ואלה הן בערך, אם גם לא לפי הסדר:

א. בארץ-ישראל ההולכת ונבנית שואפים אנו למשטר התורה אשר לפיו יכוננו כל יסודות החברה, יחסי עבודה, חוקי המסחר, שאלות קרקעיות, קנין הפרט והציבור וכו'.

אם יקום משטר זה בארץ — הרי בטוחים אנו שלא ישלוט האדם באדם לרע לו באיוו צורת חיים שתהא, אם של מסחר, אם של קניין פרטי, אם של קניין האומה.

ב. השאיפה שלנו היא איפוא שאיפה לציבור כולו וגם אנו בתוכם. מלבד זה יש לנו חזון מיוחד לעצמנו, והוא: חיי-תורה בכל המיצוי שבהם. המחייב אותנו לא רק לשמור על האדם שלא ישלוט באדם, אלא ל"קדושים תהיו". רק בזה תגלה עצמיותנו המיוחדת וסגולתנו העצמאית, אשר היא תוכן חיינו ותכלית קיומנו, וזה אפשרי רק בצורת חיים של עבודה עצמית.

ג. אנו מאמינים שעם הקמת משטר התורה בארץ, לא יהיה ממילא מקום לקיומו של משטר רכושני. התורה מצמצמת כל-כך את הזכויות של בעלי הרכוש עד שלא יהא כדאי להם לקים משטר זה ולא יוכלו גם לעמוד בו. מלחמתנו לשינוי המשטר מתבטאת ממילא על-ידי מלחמתנו למשטר התורה. ד. החזון המיוחד שלנו מעמיד איפוא את הדגש על הפעולה העצמית שלנו בתוך המחנה, על-ידי הגשמה אישית לטהרת החיים על-ידי עבודה ולקידושם בתורה.

ה. אנו שוללים את מלחמת המעמדות שהיא רק תוצאה משנאה מעמדית. גאולת ישראל, אשר אתה קשורה גם גאולת האנושיות, אינה באה לתת תשובה רק ל"גלות העובד" אלא ל"גלות האומה". האומה צריכה איפוא להגאל, ובארץ, לא מעמד עובדים צריך להוצר אלא אומה עובדת, והיא תוצר על-ידי ריכוז המוני עובדים דתיים ועל-ידי הקמת משטר התורה.

ו. הפועל בארץ צריך להיות מאורגן, כדי להגן בכוח הארגון על ענייני עבודה עברית, שבלעדיה אין גאולה עברית בארץ העברית; להגן על ענייני העובד, ובעזרת הארגון להכריח את נתן העבודה להכנע לדין-תורה או לבוררות. התורה צותה לנו, "וחי בהם" ולא נוכל לחיות חיי עבודה, אם תנאי-העבודה יהיו כאלה אשר לא יאפשרו לנו חיים; בהכנעות לתנאי עבודה של ניצול, אנו עוזרים לחיי ניצול וגזל שהם בניגוד לתורה; בשעה שהפועל יהיה מנוצל ומדוכא תתעורר מאליה שנאה לנתן העבודה וכתוצאה ממנה מלחמת מעמדות.

ז. דרכי המלחמה — לאור התורה והמצוה. מבלי לכסות על שגיאותיו וחטאיו של הפועל. בזה כלל גדול לנו; והיה מחניך קדוש.

ח. דרכי ההגשמה הן שתיים שהן אחת: א) להמצא בכל המוסדות המנהלים את האומה ומכוונים את חייה באיוו צורה שהיא וללחום שם בעד כיוון כל הדברים לאור התורה, ולכבוש אותם על-ידי השתתפות כל היהדות הדתית; ב) פעולה עצמאית מיוחדת להקמת מחנה עובד דתי חזק על-ידי חדירה לשוק העבודה הפרטי והציבורי; הקמת נקודות ישוביות בצורות

שוונות, אשר בצורת חייהם ינתן ביטוי לחיי תורה ולמשטר חברה גם יחד.
ט. עצם לימוד התורה במחנה ביחידות ובציבור והקפדה יתירה על ההתנהגות הדתית זוהי חובת ההגשמה הראשונה של כל חבר בתנועתנו. כי אם התורה תשתכח מאתנו או שהיא תזנח עלי-ידנו בחיי הפרט והצבור, כל עבודתנו לחנם. אם תורה חסרנו, מה לנו?

י. היחס לכל המפלגות אינו נקבע בהכללה. אין לנו כל עמדה חיובית לשום מפלגה שאינה מודה ומכירה, כי התורה צריכה להיות משטר החיים. אלא אנו קובעים עמדתנו לכל פעולה ופעולה באשר היא, הנעשית על-ידי מפלגה ואירגון כזה. אם פעולה זו עולה בד בבד עם רעיונו ותפקידנו בארץ, אנו מחייבים אותה ומסייעים לה, ולא — לא.

יא. בהאבקות העולמית המתנהלת עכשיו — לבנו נתון לאלה שלן-חמים בעד סדר עולם של שויון וחופש. אם כי אין אנו משתתפים בהאבקות זו מפני שאנו חושבים את דרכי המלחמה ואמצעי החינוך לדרכים המסלפים את עצם המטרה ומטמאים את קדושתה. את התוצאות אנו רואים בארצות אשר ה"גאולה" כביכול כבר באה. לו היתה לנו מדינה יהודית אשר היתה לה השפעה בשטח המדיני הבין-לאומי, היינו צריכים במקרים ידועים, להושיט יד ועזרה מדינית לאלה שלוחמים בעד סדר עולם של שויון וחופש, כדי להכריע נגד אלה אשר השתלטו על האנושיות ורוצים לשעבדה ולשלוט את חירותה וחופשתה.

איננו שייכים גם לשום אירגון בינלאומי כזה, כי אין אנו מודים בשום "שיתוף". מכיון שאנו רואים את חזונונו ביעודנו העצמי, בהגשמה עצמית, בחזון התורה ולא ב"מלחמה" נגד אחרים — אין מקום ל"שיתוף". אמנם לו דרכי המלחמה היו בהתאמה לרוח התורה, היינו צריכים להושיט עזרה, ותו — לא.

במקרים שונים אנו מושיטים יד למלחמה דומה לזו בשעה שאנו מוצאים שדרכי המלחמה מתאימים לחזונונו — לתורה.

סיכום

בשלשה-עשר פרקים אלה ניתן סיכום של רעיונות, מחשבות והבעות, פרי מאמצי נפש של חברים במשך שנות קיומו של הפועל-המזרחי. יתכן שלא הכל עולה כאן יפה בדיוקו ובמיצויו. זהו נסיון, יבואו אחרים, ימלאו את החסר, את אשר לא הושלם, יעירו ויאירו. ואולם כדי שיהא הדבר שלם, כדאי להביא כאן עוד אי-אלה הנחות יסודיות אשר הוצעו בוועידה העולמית של תנועת תורה ועבודה בקרקוב ע"י המרצה הח' ברנשטיין על "היסודות האידיאולוגיים של תנועתנו" ואשר בחלקן גם נתקבלו על-ידי הוועידה.

החשיבות שבדבר שהנחות המוצעות כמעט שלא היו חולקין עליהן בארץ-ישראל. זה מראה, שהתנועה בארץ הולכת ומתגבשת, מתלכדת לא רק במובן הארגוני והישובי אלא גם בשטח הרוחני.
ואלו הן ההנחות:

א. התנועה היא תנועת עבודה ציונית-דתית-לאומית. השואפת לתחיית היהדות על כל ערכיה וקנייניה הנצחיים, שתביא לידי גילוי את כל כוחות הסגולה הישראלית אשר יתגלמו בחיים ישראלים מקוריים מוארים באור תורת ישראל, בארץ-ישראל, ערש התרבות הישראלית.

ב. התנועה רואה את יסוד התחייה הלאומית בהחייאת הצביון הדתי-לאומי של האומה הישראלית על-ידי קביעת משטר-חיים על פי התורה.

ג. מתוך ההנחה האמורה, התנועה שואפת להקמת עם עובד ויוצר בארץ-ישראל, על יסודות חברתיים המבוססים על תורת ישראל ומוסרה.

ד. כתנועת עבודה דתית מוסרית-חברתית, התנועה מחוייבת להגן על ענייני העובדים בארץ ובגולה כנגד מנצליהם, וללחום בעד הטבת מצבם על-ידי יצירת תנאי-עבודה הוגנים.

ה. היסודות המוסריים של התורה משמשים לתנועה קו יסודי בדרכי ההגנה ואמצעי המלחמה להטבת ענייני העובדים.

ו. מתוך תפיסה דתית-מוסרית מתייחסת התנועה בשלילה למצב הקיים של ניצול ודיכוי הוולת ושלטון האדם באדם לרע לו, שבמשטר החברתי-הכלכלי הנוכחי, ושואפת לשנותו ולכוננו על יסודות הצדק והשויון החברתי.

ז. התנועה רואה את הדרך להשגת המטרה של בניין החברה המחודשת ברוח היהדות, בהעלאת הפרט וחינוכו הדתי-מוסרי.

ח. עם זה לוחמת התנועה לשינויים הדרגתיים של הסדר הכלכלי-החברתי, באמצעות המוסדות המחוקקים והשלטונות.

ט. על התנועה לפתח מפעלים קונסטרוקטיביים בכיוון יצירת החברה המגשמת בחיים את רעיון תורה ועבודה; לטפל בפרודוקטיביזציה של המוני העם העברי והעברתם לחיי עבודה, ולהכשיר את הדור הצעיר בחומר וברוח לחיי עבודה.

רעיון תורה ועבודה הספיק לרכז סביבו עשרת אלפים פועל ופועלת ועשרות אלפים נוער דתי לומד ועובד בגולה השואפים לעלות ארצה ולהמ-שיך פה את חייהם גם כעובדים וגם כדתיים. פחות מזה הוא המספר הבא לארץ לא רק להבנות, אלא גם לבנות ולהגשים פה חזון התנועה, חזון העם, היעוד הישראלי והאנושי. כי גם המודה בחזון וביעוד, לא תמיד זוכה הוא

להיות גם המגשים. ואולם רב ערכה של מחשבת תורה ועבודה לתת תשובה לאלפים ולרבבות מהנוער הישראלי, ללבטיהם ולהיאבקותם הנפשית, בין ישראל לעמים, בין תורת ישראל לתורת העמים, בין זרמי הכפירה והחמרניות המציפים כיום את הרחוב. היא גם יכולה לתת סיפוק לכל אלה המתגעגעים לגאולת ישראל ולגאולת האנושיות וחולמים את חזון אחרית הימים.

והיה ביום ההוא אשר אור חדש על ציון יאיר, וממנה תצא אורה ותורה לישראל ולאנושיות כולה. ויזכרו לטוב כל אלה אשר הגו ועמלו במשך שש-עשרה שנות קיומו של הפוהמ"ז להבהיר את המחשבה לזככה, וכל אלה אשר הניחו במשך שנים אלה יסודות להגשמת הרעיון בעמדם על המשמר, במאמצים לשינוי ערכים בחייהם.

חזון והגשמה

א

בין הגולה והארץ

הועידה העולמית השלישית של הברית העולמית של צעירי החלוץ והפועל המזרחי, שהתכנסה בקראקוב בחודש מנחם אב שבשנה שעברה, החליטה שהתנועה העולמית תקרא: "ברית עולמית של תנועת תורה ועבודה" במקום "ברית עולמית של צעירי החלוץ והפועל המזרחי". תנועתנו שבפולין עוד הקדימה את הועידה העולמית וכבר הכריזה על עצמה קודם לכן כעל תנועת תורה ועבודה. הועידה העולמית שמיצתה את הדין, קבעה כי שינוי השם מחייב גם שינוי התוכן. תנועת תורה ועבודה העולמית היא תנועת עבודה דתית. שמעמינה: אזלינן בתר שמא.

הרי קו אחד לתנועה בארץ ובגולה, אלה עומדים בחזית-ההגשמה ואלה מתכוונים לעמוד בחזית-ההגשמה. אלה עובדים. מכיון שמשטר התורה לציבור וחיי התורה ליחיד בכל המיצוי שבהם אפשריים בתוך עם עובד בארץ-ישראל, ואלה מושיטים יד-אחים לעובדים אלה — מכיון שחזון אחד למחנה בגולה ובארץ. עמדה אחת לכל התופעות בישראל ובעמים, כי הלא רק מן התורה פתרונים לכל שאלות החיים והעולם. גישה אחת לפרובלימות בציונות, ויחס אחד ופתרון אחד לשאלות ישוביות וחברתיות בארץ. כי רצוננו לפתור את כל שאלות החיים לאור התורה. ומכילן שכך, הכל אתי שפיר. אין בין הגולה והארץ אלא הגולה והארץ. אבל כל זה לכאורה.

למעשה, רב המרחק. יש אומרים "בדרכים". בדרך לחזון קא מיפלגי.

החזון אחד הוא. אלא — ארץ-ישראל נתונה תחת לחץ כלכלי; ארץ-ישראל — שאלת סידור פלוני לפניה; בארץ-ישראל — המציאות מכריעה ולא החזון. מכאן — הסכמים עם ההסתדרות והתנגדות לריביוניזם. ארץ-ישראל רואה את עצמה, כאילו אך היא יצאה מן הגולה. עדיין היא לא עמדה על הסוד שע-ליה להתפשט בכל הארצות, שבגישה לפתרון כל שהוא, עליה לראות את התנועה שבכל הארצות. כאילו יש סתירה בין המציאות שלנו בארץ הדורשת את שלה לחזון הדורש את שלו. כאילו, לא בשביל החזון דורשת המציאות. והרינה עוברת: הפועל המזרחי "שמאלי" והולך עם "ההסתדרות" וממילא כל הנאמר על ידו פסול מראש. חלק מהגולה — "ימני" והולך עם הריביוניסטים, כאילו הריביוניסטים וההסתדרות מימינים ומשמאילים בשטח התורה (לכאורה שניהם מחפשים "עזרת תורה", אלה ב"ישורון" — ארגון ריביוניסטי — ואלה ב"סוציאליסטים דתיים" — ארגון ההסתדרות).

ואם תאמר: האי-ניחא לגבי המזרחי, לגבי ההנהלה של התנועה העולמית — מה תענה? הרי תשובה מוכנה: ההנהלה מזדהית עם הפועל המזרחי. ואינו עולה על הדעת, שאולי להיפך.

יש המחטטים והמנקרים כדי להרחיב את המרחק, ו"סמוכים" נמצאים, כי "שלוחין יוצאים" ו"כתביא" כותבים ו"המודאגים", וה"דואגים" משיחין — וגם מאיימים.

ובינתיים: דור-הפלגה. לא מחנה של תורה ועבודה מלוכדת ומאוחדת בברית עולמית, אלא ברית של הסתדרויות שונות בארצות שונות. מה שזה מקרב, זה מרחק, מה שזה אוסר, זה מתיר, והשם תנועת תורה ועבודה עולמית הוא כמעט שם מושאל.

בהחלטות הועידה בקראקוב, היו הדברים ברורים לכאורה. נכון. אבל התנועה בארץ אלמונית — מה לה ולהחלטות הועידה העולמית של התנועה העולמית? לה יש ועידה משלה וכיוון משלה.

ולעומתם עונים: הפועל המזרחי לא "השמאלי". הפועל המזרחי אינו הולך עם ההסתדרות. הפועל המזרחי — מזדהה עם ההנהלה העולמית. שכן הוא חושב עצמו לחלק מן התנועה העולמית. בארץ, המציאות מכריעה — בשביל החזון, להגשמתו, לעשותו למציאות ארץ-ישראלית. כשאנו אומרים ארץ-ישראל, איננו מכוונים לפועל המזרחי בלבד, אנו מכוונים להנהלת התנועה העולמית שמקומה בארץ-ישראל — והיא רואה גם את התנועה שבתפוצות הגולה, ויודעת גם את הסוד שארץ-ישראל תתפשט בכל הארצות. אבל — "הכל מעלין לארץ-ישראל". בשאלת "מי בשביל מי?" — ארץ-

מחשבתו של החבר וחינוכו, דרוש שה"עבודה" לא תשא רק אופי של סידור גרידא, אלא גם, ובעיקר, אופי של חינוך.

החבר צריך להרגיש בעבודה את היצירה ואת היופי שבה ולטעום את השמחה והחדווה שבה.

אין כל ספק שמקומה העיקרי של הרגשה זו הוא בשדה. ואולם גם בעבודה בעיר, שצריכה לשמש לפרוזודור כדי לחבב את העבודה לעובדיה, מוכרחים אנו ויכולים, לתת לחבר את החינוך הדרוש.

על-ידי סידור חברים והכנסתם לחיי עבודה קואופרטיבית מתחנך החבר לעזרה הדדית ואהבה הדדית. הוא לומד להכיר את ערכה של היצירה הזאת, בשבילו כפרט, ואת ערכה לחינוך המחנה הגדול, אחיו בני עמו, ולחיי שוף עצמותם ומהותם הישראלית, שהיא גם מהותו ועצמותו.

בהבינו את התפקיד הגדול של העבודה הזאת תמלא אהבה את כל לבו, ותורגש בכל חלל היצירה של העבודה. — אף בזמן שהוא יבוא לעבוד אצל אחרים.

ובהבינו והרגישו את כל זאת יוכל לחיות חיי תורה ועבודה ולהאציל מהם על כל סביביו בארץ ובגולה, למלא את התפקיד הגדול שלקח על עצמו שהוטל עליו בתור חבר לתנועת תורה ועבודה.

תחיית הכלל והפרט

א

אחד החידושים שנתחדשו בבית מדרשה של תנועתנו, תנועת "תורה ועבודה", הוא העמדת היחיד, הפרט, במרכז הרעיון של התחייה והגאולה. תחיית היחיד, גאולת הפרט היא הקודמת לכל. היא המהווה את התחייה והגאולה הכללית. בלי תחיית היחיד וגאולת הפרט, אין גם תחיית הכלל וגאולתו.

האומה בתור יחידה, מאגדת את עצמה ואת בניה לחטיבה שלימה עם מהות מיוחדת, המסמלת אותה ואת סגולותיה כאומה — בזמן שיחיד האומה, חיים חיים כאלה המבליטים ומביאים לידי גילוי את נשמתה של האומה, על-ידי זה היחידים האלה מהווים את האומה ויוצרים אותה.

התורה, היא היוצרת את האומה הישראלית, ואין אומתנו אומה כי אם בתורתה. כי היא הנשמה והיא החיים של האומה, ובכל זאת תורה בשביל ישראל נבראה, היינו שנשמה זו, התורה, כל עיקרה הוא בשביל ישראל, וישראל עלו במחשבה תחילה. גם האומה בכללה, המאצילה מסגולתה

ועצמיותה המיוחדת, הטבועה בקרבה על ידי ההשגחה העליונה, על כל בני האומה — כל עיקרה היא לשם בני ישראל, לשם יחיד האומה. כל הסגולה והעצמיות של האומה באה, כדי שליחידים האלה השייכים לה תהיינה כל הסגולות האלה.

כמו שהתורה באה ומבטאה את הנשמה של האומה הישראלית בכללה, והיא, האומה מקיימת את התורה ומעמידתה, כך האומה הישראלית בכללה היא גילוי הנשמה של בניה יחידיה, ובניה היחידים הם המקיימים ומעמידים את האומה.

אין בכלל אלא מה שבפרט ואין בפרט אלא מה שבכלל, והשאלה: מי קודם למי, ומי לשם מי? ואנו באים ואומרים: הפרט קודם לכלל, הכלל לשם הפרט.

ורעיון זה מקורו ושרשו ביהדות עצמה ובתורתה, הרעיון של "אדם יחיד נברא" יצא מבית מדרשה של היהדות. תורתנו, תורת היהדות, היא "חובת גברא", חובה אישית שעל כל אחד ואחד מאישי האומה לקיימה ולשאת את עולה בחייו הפרטיים: בדיבורו ובמחשבתו, במעשיו ובהתנהגותו.

קיום מצוות היהדות בין בעניני מידות ומוסר, ובין בעניני דת ואמונה הוא חובה המוטלת על כל איש מישראל בתור יחיד הנברא בצלם אלקים. מובן שיחד עם זה היא גם חובה לאומית, כי רק על ידי זה משתמרת האומה כולה וצורתה העצמאית באה לידי גילוי.

ולכן אחד מהתפקידים העיקריים של הפועל המזרחי, הנובע כתוצאה ישרה מרעיון תורה ועבודה — הוא החינוך העצמי של כל יחיד ויחיד מחבריו, והשתלמותו של הפרט לחיים עצמאיים מקוריים.

התחייה האישית, התחדשות החיים של הפרט, שינוי ערכין בחיי כל יחיד ויחיד הוא היסוד של גאולתנו ופדות נפשנו בתור יחידים, ויסוד היסודות של תחיית האומה כולה ושיבתה לציון.

כי רק אז תקום האומה הישראלית ההיסטורית ותחיה את חייה היא בשעה שאישיה-יחידיה יקומו וינערו מעליהם את כל אבק הגלות שברגליהם, שרוח עבודה זרה נודפת הימנו, ויחדשו את חייהם המקוריים העצמיים של התורה והמצווה, של היושר והצדק הנבואי. רק בהתלכדות כל אישי האומה בצבור מאורגן, החי את חייו הוא, יראה גם עם ישראל חי.

ואין תחייה לאומתנו בזמן שאין תחייה ליחידיה. ואף אם ארץ-ישראל תקום לתחייה, כי אז אמנם תקומנה בה לתחייה הרבה אומות אבל לא אומתנו, אם כי אחד היסודות לתחיית היחידים והאומה גם יחד הוא תחיית הארץ. ורב הוא ההבדל במי קודם למי, הכלל או הפרט, ורבות הן התוצאות האפשרויות מפיתרון השאלה הזאת לדרכי עבודתנו ופעולותינו. וגדולים

ואחראיים המה התפקידים העומדים לפני כל יחיד ויחיד, חבר וחברה בשאלה: הפרט בשביל הכלל או הכלל בשביל הפרט.

ב

תנועה הלאומית, הציונית-הכללית, העמידה במרכז רעיונה ופעולתה את העם, את הלאום, ולא את היחיד, את הפרט.

היא ראתה בגולה לא את בני ישראל אלא את עם ישראל. היא הרגישה שרק חיי הלאום פגומים בארצות נכר, שהמדינה היהודית נעדרת בהיותו מפוזרים בין הגוים. ואת בני האומה, יחידיה, ראתה רק בתור בנים לאומה הזאת, וכשם שלה חסרים כל הסממנים הכלל-לאומיים — חסרים הם גם להם. אבל לא יותר. כי לפי השקפה זו אין לחיים הפרטיים של כל יחיד ויחיד, קשר ישר עם הלאום כולו. על כל יחיד בן הלאום מוטלות רק חובות לאומיות.

היא לא הרגישה איפוא ולא יכלה להרגיש עד כמה החיים הפרטיים של כל אחד ואחד מבני ישראל פגומים הם בגולה, ועד כמה משוללים היחידים האלה — כל אפשרות של חיים עצמיים פרטיים בהתאם לרוחם וסגולותיהם המיוחדות הטבעיות בהם כבני האומה הישראלית.

ומתוך כך גם היחידים שנספחו לתנועה זו לא חיפשו ולא קיוו למצוא בה גאולה לרוחם ונפשם. הם באו אליה לשם מילוי חובה לאומית, לעזור ללאום זה שהם בניו, לגאול את העם שממנו יצאו. הם הכירו שעליהם לתמוך ולעזור מכוחם ומאונם, לפוליטיקה הכלל-לאומית המתנהלת על ידי הלאום כולו, או באי כחו הנבחרים. אולם הם לא הרגישו שיש לכל זה שייכות ישרה לחייהם העצמיים הפרטיים. לא הכירו כי הגשמת שאיפת הגאולה תלויה באורחות חייהם והתנהגותם הפרטית היומיומית. הלאום והיחיד היו שני עולמות.

כי על פי השקפה זו, אין גאולת הלאום תלויה בשלימותו הפרטית של כל יחיד ויחיד, במידותיו ובמעשיו. כל הדברים האלה אינם גורעים ואינם מוסיפים מאומה לתחייה הלאומית. הלאום מחייב רק השתתפות בכל העבודות הלאומיות, שהינן עניניו הוא, אבל אין זה נוגע לנפשו ובשרו של כל פרט. כי על כן מחייב אותו הלאום לדאוג לכלל כולו ולא — לו לעצמו. החובה הלאומית העיקרית היא שמירה על העם ועל צרכיו הכלליים. אבל אין שום חובה „לאומית“ על היחיד להכשרה עצמית. לטהרת המחשבה, לזיכוך המדות ולשיפור המעשים. באחת: על פי אותה השקפה אין שום מקום וצורך לעבודה, להתחדשות ולתחייה כתוצאה מלאומיותו הפרטית של

היחיד. ואותם יחידים — המסתפחים לתנועה הלאומית נשארים מה שהיו לפני שהסתפחו אליה.

תנועה זו לא יכלה איפוא להביא את חבריה שיעשו שינוי ערכין בחייהם הפרטיים, כי היא כלל לא שאפה לכך. היא לא שמה על לב שהעם הוא רק הרכבה של יחידים, שהנם בנים לעם זה, ושכל רעיון הגאולה הוא בראש וראשונה — גאולת היחידים האלה. גאולת היחידים הללו תביא אותם לחיות על פי מהותם הם. ורק עם גאולתם של היחידים הללו יגאל גם העם כולו. וכתוצאה מזה הסתפק כל יחיד ויחיד, בזה ששילם מס חבר, תרם לטובת קרן הקיימת וקרן היסוד. נראה היה לו כי בזה מילא את חובתו הלאומית, שהרי דרשו ממנו רק מילוי חובה לאומית גרידא. ובהביאו את מט האוצר לקופה הלאומית כבר יצא ידי חובתו. הוא לא הרגיש ולא מצא בעצם החיים הפרטיים שלו שום דבר הצריך תיקון. חיוו כשהם לעצמם לא העיקו עליו כלל וכלל. הוא היה שלם בנפשו. הוא חש רק את קשי השעבוד הלאומי, ושאיפתו היתה רק שאיפה לחרות לאומית מדינית שלימה שלא תפריע להמשכת חיוו שלו.

ובבואו לארץ, לארץ בה קיוה למצוא את החופש ואת החרות הלאומית המדינית, הוא בא במקלו ותרמילו הגלותי, בלי שום הכשרה רעיונית נפשית מוקדמת והכנה גופנית לחיים החדשים. הוא התאכזב, והאכזבה גדולה ומרה פי כמה, כי את חזון לבו ומשאת נפשו, את החרות המדינית עוד לא מצא. ולחרות אישית נפשית לא שאף. לפתע הוא הרגיש שבארץ, בה רצה להמשיך את חיוו, קשים החיים שבעתים מאשר בגולה, כי באמת אין הארץ סובלה את אותם החיים שלהם הורגל ולקראתם התחנך בגולה, ואין היא מסוגלת להעניקם לו. הארץ דורשת חיים אחרים לגמרי. חיים המתאימים לרוח האומה וסגולת הארץ.

אחרים היו פני הדברים לו היה כל אחד חודר שאיפה לגאולתו ופדות נפשו, או אז היה בא לכאן בחזון של גאולה עצמית ומשאת נפש של עליית נשמה. של התרוממות החיים, של העלאה. הוא היה יודע ומכיר כי בא לארץ כדי להתחיל הכל מחדש, מאלף, ליצור לו לעצמו חיים חדשים ושמים חדשים. דברים אלה אין מקבלים מן המוכן. יש ליצור אותם באופן עצמאי, וקשים הם חבלי היצירה.

תנועת תורה ועבודה חרתה על דגלה, כי כל עבודת הגאולה והרעיון של שיבת ציון הוא לשם גאולה אישית, ועם הגאולה האישית תגאל גם האומה. כל זמן שאין גאולה אישית אין מקום לגאולה כללית. כל זמן שבני ישראל שרויים בגולה, גם עם ישראל בגולה. ולכן נחוצה בראש וראשונה גאולת הפרט, חידוש החיים, שינוי ערכין בהווי החיים של כל יחיד ויחיד.

סיסמתנו תורה ועבודה, מופנית איפוא ומכוונת בעיקר לפרט. תורה — תורה ממש על ידי כל יחיד ויחיד, ועבודה — עבודה ממש על ידי כל אחד ואחד.

אמנם גם אנחנו מכירים בחובה הלאומית. אבל דוקא משום כך מכירים אנו כל פרט ופרט כאחראי במעשיו והליכותיו בעד קיום עמו. ועל-כן אנו דורשים לראשונה זכות קיום לו לעצמו, ועל ידי רכישת זכות קיומו האישי. הוא נותן זכות של קיום ואפשרות של קיום גם לעמו.

הכלל לא יגיע להיות למה שהוא שואף ולמה שהוא צריך להיות כל זמן שכל אחד ואחד לא ישתדל למעשה להיות על פי ארחות חיים והליכות חיים שלפי הכרתו צריכה האומה כולה להיות.

עיקר השאיפה הוא: לקשר את כל העבודה לרשות היחיד של כל פרט ופרט. ובתיקון רשות היחיד תתוקן גם רשות הרבים.

אולם תיקון רשות היחיד, התחייה האישית אפשרית רק על ידי חינוך לשינוי ערכין גמור בחיי כל יחיד ויחיד ומקורו של חינוך זה ושרשו, בחיים עצמם. החיים עצמם צריכים להביא לשינוי-ערכין זה — כמובן אחרי הכשרה רוחנית ידועה. החיים מוכרחים איפוא להיות בבת אחת אמצעי ומטרה.

כאן מוכרחים להתהוות החיים בצורה כזאת שכל חבר וחבר החי אותם, יתרומם יחד אתם, יתעלה ויתחדש. החבר צריך להרגיש פה איך שהחיים בעצמם הנם הגשמת השאיפה שלו להתחדשות החיים, לגאולתו ופדות נפשו.

אמנם, החיים האלה לא יתהוו מעצמם. חיים כאלה צריכים ליצור. ומכיון שהם הכרחיים — הינם גם בגדר האפשרות.

החיים האלה יתהוו וייווצרו על ידי יצירת מוסדות ישוביים עירוניים וכפריים בעבור חברינו שבהם יתנהלו החיים על יסודות תורתנו. וכל יחיד ויחיד שימצא בהם ויחיה בהם יחיה חיים מקוריים, חיים של יושר וצדק. חיים של תורה ומצווה. הפרט לא יוכל ליצור לו את אותם החיים. כי בתור פרט ייתקל פה בהרבה קשיים ומעצורים, שימנעו ממנו כל אפשרות שהיא לחידוש החיים. רק החברה, התנועה, יכולה להוות וליצור את אותם החיים החדשים של כל פרט ופרט.

ואנו למדים פה בארץ מן הנסיון. עדים אנו להופעה זו. התנועה שרצתה להביא לשינוי ערכין בחיים, לא עשתה זאת על ידי הטפה והכרזה לשינוי ערכין ולחיים חדשים וגם לא יכלה לעשות זאת כך. היא בעצמה הכניסה את חבריה למעגל החיים החדשים האלה. היא יצרה את החיים החדשים האלה על ידי המוסדות הישוביים השונים בעיר ובכפר, שהם מהווים

את מסגרת החיים של יחידי התנועה. על ידי זה נוצרו ונוצרים אותם התייבג שלהם שאפה.

את הרעיון הזה, שהגשמת הרעיון דורשת יצירות מעשיות שתהוונה מסגרות החיים, והם יגשימו את הרעיון, הכניס הפועל המזרחי גם במזרחי. הוא הראה כי רעיון המזרחי לא יתגשם כל זמן שאחריים יצרו את החיים על ידי המוסדות והיצירות שלהם. ואין הפועל המזרחי שואף שהמזרחי בתור תנועה רעיונית ייהפך לתנועה המקימה מוסדות; הוא שואף שרעיון המזרחי לא ישאר ערטילאי, פורח באויר מבלי אחיזה בחיים. הוא שואף שהחיים בעצמם יגשימו את הרעיון. וזה יהיה אפשרי רק על ידי יצירת המוסדות שיהיו מסגרות החיים של הדוגלים בשם הרעיון המזרחי.

אי אפשר לחלק את הרעיון שייצור לנו אדם שמחציו ולמעלה אלקים ומחציו ולמטה איש. הרעיון צריך ליצור לנו אדם שלם, איש אלקים בכל מהותו והווייתו. לזה לא נגיע לעולם על ידי העלאת הרעיון והרמתו מעל לחיים, כי אם על ידי שילוב החיים ברעיון, על ידי הרעיון.

ולכן כל מחשבה על שלילת היצירות המעשיות העצמיות, קובעת את נפש התנועה ומזעזעת את יסודותיה.

התפקיד העיקרי של תנועתנו הוא: יצירת רשות היחיד של כל אחד ואחד, ועל ידי יצירת רשות היחיד ותיקונו תיוצר ותתוקן גם רשות הרבים. ואין יצירה זו באה אלא על ידי תורה ועבודה, תורה ממש ועבודה ממש.

את אשר עם לבנו

„מתנה אדם על ערובו ואומר: אם באו עכורים מן המזרח עירובי למערב, מן המערב — עירובי למזרח. אם בא חכם מן המזרח — ערובי למזרח, מן המערב עירובי למערב...“

אדם מישראל הרוצה לקבוע את דרכו בחיים לאור התורה ורוצה לראות גם את האומה בשלימותה ובצורת חייה לפי התורה, אינו יכול לקבוע מסמרים למזרח או למערב... כי לא במזרח ובמערב תליא מילתא אלא במי שבא מן המזרח ובמי שבא מן המערב... אם העכורים בא מן המזרח ערובי למערב ואם החכם בא מן המזרח, ערובי למזרח... ואין כאן משום תהפוכות, ואין כאן נטיה לצדדים, ואין כאן פסיחה על שתי הסעיפים... רק מי שנתפס

ואני חושב לי לזכות גדולה שהייתי זה ששאלתי את הרב את השאלה וקיבלתי את תשובתו זו. שהיא הולכת ונעשית מיום ליום לא רק עמדת הפועל המזרחי. זוהי לא עמדת הפועל המזרחי, אלא עמדת התורה. אשר אנו, המחפשים פיתרון לכל השאלות בתורה — מצווים להתנהג לפיה גם בשאלה זו.

ובדרך זו אנו גם ממשיכים ונוסיף להמשיך. ועוד שאלות בנוגע לפיצויים וכדומה — העמדנו לברור לפני גדולי התורה ובראש וראשונה לפני מרן הרב קוק. והלואי והיו הרבנים באמת מתעסקים בשאלות חיים אלו לאור התורה, כי אז היינו יכולים לתת לשוב ולציבור הפועלים — תשובה מקורית באמת. בררד זו התחלנו ללכת: להשליט את חוקי התורה ביחסי יבודה, ובה נמשיך.

חזונו — והיחסים לחפשיים

עוד טענה השמיע הח' גפני: למה אנו מתנגדים לרביזיוניסטים? הוא קובע "שאינן אנו צריכים לפיכך להצטרף למקהלה המתנגדת דוקא לתנועה זו". כן הוא חושב ש"במלחמה בין ההסתדרות לרביזיוניסטים" — אין אנו צריכים להצטרף דוקא להסתדרות כפי שהדבר נעשה במקרים רבים". וברור לו לח' גפני ש"ההליכה יד ביד עם ההסתדרות גורמת באופן ישר ובלתי ישר לאכספנסיה של העלייה וההתיישבות של הזרמים, התרבותיים-פוליטיים" שלה בעיר ובכפר.

עד כדי כך. ואני לגמרי לא ידעתי ואיני יודע גם עכשיו — מכיון שהח' גפני לא הביא אף עובדא קונקרטי אחת — מתי הצטרפנו למקהלה המתנגדת דוקא לרביזיוניסטים. ובמקום לדבר באופן כללי על מקרים רבים היה יכול לכל הפחות להראות על מקרה אחד, אבל שתהא זו עובדה ומציאות שהצטרפנו פעם אל מי שהוא ללחום או להתנגד לרביזיוניסטים. עוד יותר הופתעתי מהתגלית הגדולה שאנו, זאת אומרת, הפועל המזרחי, לפי דעת "אל המקור" גורם באופן ישר ובלתי ישר לאכספנסיה של ההסתדרות?

איני יודע איך לכנות את הבניין הזה שהוקם באופן כל כך "מקורי" להעמיד אותנו כלוחמים נגד "גיבורי האומה" מצד אחד וכ"נותני יד לפושעים" מצד שני. אולם כדי שלא להשאיר מקום לגילוי פנים שלא כהלכה, ולהפצת שמועות אשר לא כן, הנני רוצה קודם כל לקבוע: (א) אף פעם לא עשינו כל פעולה בשום צורה נגד הרביזיוניסטים, והראייה הכי חותכת שהרביזיוניסטים בעצמם אף פעם לא התריעו על זה, והלא אין לחשוד בהם ח"ו שהם היו עוברים בשתיקה. (ב) עד כמה אנו עוזרים לאכספנסיה של העלייה וההתיישבות של ההסתדרות אפשר להיכח מיד. נדמה שעד שנוצרו

יחסי הבנה, גם-כן לקחה ההסתדרות את חלק הארי של העלייה והתיישבות ואנו נשארו מבחוץ לגמרי, ואחרי יחסי הבנה שנוצרו, גם לנו חלק בהתיישבות, וחלק לא פחות מאשר קודם — גם בעלייה. ונדמה וידוע לכל שבועדת העליה — באי-הכוונ שלנו, עזר לא פעם להחלטה על חלוקת סרטי-פיקטים גם לחלקים אחרים של התנועה הציונית ושמחוצה לה, ובהתיישבות נדמה שלא הופחת חלקם של יתר הזרמים אחרי יחסי ההבנה בינינו ובין ההסתדרות — מאשר היה לפנינו, אלא להיפך — הוגדל בהרבה. וברור, כי ההסכם שלנו, דוקא בשטח של עלייה והתיישבות הביא תועלת דוקא לעלייה ולהתיישבות שלנו.

ולעצם קביעת היחסים לזרמים החפשיים, יש לנו קנה מדה אחד לכולם: אנו שוללים את כל אותם הזרמים אשר אינם מודים בתורה כיסוד אשר עליו יושתתו החיים החדשים והמתחדשים בארץ. לצערנו הרב אין אף זרם חפשי בשוב אשר יודה כיסוד זה מכיון שזה בניגוד למהותם — שהיא אצלם החפשיות. אולם בכל הזרמים יש למצוא לפעמים פעולה טובה זו או אחרת ולכן אנו קובעים את יחסינו לא לזרמים בתור שכאלה, אלא לפעולותיהם הנפרדות מבלי להביט על העושה אלא על הנעשה. ואם המציאות היא שההסתדרות בארץ עושה הרבה דברים יותר טובים מאשר הריביוניזם ניסטים, ביחוד בשטח כיבוש העבודה, חלוציות, הגנת העובד, עבודה עברית, עבודה מאורגנת וכו' — ברור שאנו שמחים לפעולות טובות אלו, ואין העבירות שלהם בשטחים אחרים מכבות מצוות, כמו שמצוות אלה אינן מטהרות את יתר הפעולות הרעות שלהם בחילול שבת בעבודה, בטוילים פומביים, במאכלות אסורות, במעשי אלמות שאירעו בזמנים האחרונים, שאנו לוחמים נגדם. אנו גם רואים סכנה בשילטונם — מפני שבשילטונם אין לנו תקוה שהתורה תהא היסוד של הבנין אשר עם ישראל צריך ומוכרח לקיים פה. וכן אין הדברים הטובים של הרביזיוניסטים, כהדגשת המומנט הלאומי — שמתוך רצון ל"שבירה" היתה עמדתם בנקודות אלה שלילית למעשה הריק מכל תוכן מוסרי ויהדותי, בחילול שבת ובמאכלות אסורות של הקיבוץ ציים שלהם, בעמדתם בעניני עבודה עברית, עבודה מאורגנת והגנת העובד — שמתוך רצון ל"שבירה" היתה עמדתם בנקודות אלה שלילית למעשה אם כי לא להלכה — והוכרחנו לצאת נגדם כמו שאנו יוצאים נגד הפועלים בדברים השליליים שלהם. אין לנו משוא פנים להסתדרות, אבל לא יהא לנו משוא פנים גם לרביזיוניסטים. ואינני רוצה כלל, ואינני מתגעגע לגמרי, לשלטונם של הרביזיוניסטים אפילו עם הציונים הכלליים ביחד ולאכספנסיה של התרבות שלהם בארץ ישראל — כי הלא אנו צריכים להיות פה רק השמשים, שהם יגיעו לשלטון ואנו נקח מהם פרורים — ואינני יודע עדיין,

אם יהיו לרביזיוניסטים עשרים קיבוצים בארץ — איזו צורת חיים יטביעו על הישוב. ולא שאינני יודע, אלא אני בטוח שאיזה תרבות יהיא לא תהיה, תרבות ישראל מקורית היא בטוח לא תהיה. ועלינו ללחום נגד כל התרבויות הזרות החל מתרבות מרקס וגומר בתרבות הלאומיות-הדמוקרטיות הלאומיות הצרופה. כולם כאחד חותרים והורסים את תרבותנו אנו — תרבות התורה, אשר רק היא חזוננו. והיא אינה סובלת כל "שיתוף" אפילו של "לאומיות צרופה". כי יסודה אחדות מוחלטת ועל אחדות זו עלינו לשמור בטהרתה.

היחסים עם המזרחי

שיא הבדותות נגד הכיוון הנוכחי הוא, שאנו מטיפים שנאה למזרחי. דוקא כיוון זה עשה הסכם עם המזרחי בארץ ישראל, שהבטיח מצד אחד אפשרות הבעה עצמאית של הפועל המזרחי בענינים הספציפיים שלו, ומצד שני החזקת החזית המאוחדת של המזרחי באותם הדברים שאנו מאוחדים. ודוקא הח' גפני התנגד להסכם זה בתקופה ידועה; דוקא הכיוון הנוכחי הצליח לבוא לידי הסכם עם ועדת השלשה של המזרחי, ובשמירת היסודות שלנו. אבל אם בזמן האחרון נתרבו הפרצים בינינו ובין המזרחי, הרי זה כתוצאה מעמדתם של אי אלה מנהיגי המזרחי בישוב במקרים שונים, שהיתה בניגוד לענייני הפועל המזרחי, ולדעתנו — גם בניגוד לרוח המזרחי בכלל. וכשחבר שלנו עד לתופעות אלו ההולכות ונשנות פעם פעמים, ואם החבר שלנו עד לחוסר כל הבנה מצד מוסדות מזרחיים לענינים הכי-חיוניים של הפועל המזרחי בשטח העבודה וההתיישבות — איך אתם רוצים שישירו אחר-כך יחסים ידידותיים היות ואנו נמצאים בהסתדרות אחת? בשעה שחבר רואה שענייני ההתיישבות ושיכון — היסודות לביסוס הפועל הדתי בארץ וממילא גם לחיזוק הדת — אינם נעזרים על ידי מוסדות המזרחי שבידם לעזור לזה, או כשהוא רואה שמוסדות כאלה מבכרים לפעמים את העובד החפשי על העובד הדתי, הלא מוכרחה להתעורר אצלו התנגדות למוסדות ולמנהיגים כאלה. אמנם לא המזרחי ולא האידיאה אשמים בזה — אם אמנם דרכי ההגשמה שהמזרחי בחר לו הובילו לכך — אלא חלק מהאנשים המנהלים. לכן אנו באמת לוחמים רק נגד אותם האנשים המופיעים בשם המזרחי ופועלים במוסדות המזרחי בניגוד למהות המזרחי ובניגוד למחשבת המזרחי. אבל יתכן שישנם חברים אשר מרחיקים לכת, מכיון שכבר אינם מאמינים שאפשר לתקן דבר מה במזרחי והם דורשים: במקום להשקיע מאמצים לשנות את המזרחי יותר ויותר בהגברת כוחנו.

עמדתנו במזרחי ברורה: אין אנו רוצים שהמזרחי יתפך לתנועת עבודה דתית. תפקידו לרכוז ולהכניס לארץ ישראל את כל היהדות-הדתית

לכל סוגיה. אבל בארץ ישראל — על המזרחי ללחום על שיטה חברותית שתהא בהתאמה לרוח התורה. ורוח תורה זו — חסרה בעמדת בא-כוח המזרחי במוסדות הישוב בארץ ולפעמים הם גם נגד רוח זו. ואם המצב הזה ימשך — בין אם נרצה בין אם לא נרצה, לא אנו ניפרד מהמזרחי, אלא המזרחי יפרד מאתנו, כמו שכבר היה מקרה כזה בבחירות לעיריית תל-אביב שמנהיג מזרחי אחד אמר כי אי-אפשר לו למזרחי שילך יחד עם הפועל המזרחי, מכיון שכמפלגה אורחית אי אפשר לה ללכת אתנו. הנה כי כן, אם המזרחי יתפך למפלגה אורחית, הוא יפרד מאתנו ועצמאותנו תבוא ממילא.

אותו דבר בנוגע לעמדתנו בתנועה הציונית. הדברים הגיעו לידי כך שעמדת המזרחי בתוך התנועה הציונית נקבעת הרבה פעמים לא על-ידי המגמה המזרחית אלא על-ידי דברים צדדיים, וכך היה גם בקונגרס האחרון. ואנו לא נוכל להיגרר אחרי עמדה משונה כזו, שהיא בניגוד לכל עניינינו וענייני המזרחי גם יחד. מובן שלו תעמוד שאלה של הגנה על ענייני הדת — אנו קנאים לא פחות מאשר כל אלה הקנאים החדשים אשר קמו במזרחי. אולם מלבד יחסנו למזרחי יש שאלה של המזרחי בעצמו. ברור שאם המזרחי יתפורר, תהא זו מכה ניצחת ליהדות הדתית ולהשפעתה בתנועה הציונית ובישוב, וממילא גם להפועל המזרחי. לכן מעוניינים אנו בקיומו של המזרחי וגם בהצלחתו. אולם מה לנו לעשות, בשעה שמנהיגי המזרחי כיום חושבים שהמזרחי ימשיך קיומו ויצליח בזה שידרוש מאחריהם, יצעק וירעיש עולמות שישבו בתשובה, ובכך הם חושבים לשכך את המצפון שלהם התובע פעולה לארץ ישראל דתית. אנו חושבים שהצלה אחת ישנה למזרחי — פעולה מעשית בשטח העלייה והתיישבות דתית מצד אחד, ופעולה רוחנית רבת הענפים מצד השני, אשר צריכות ללכת יד ביד עם התביעה כלפי אחרים — ויחד עם זה להסתלק מהשיטה של "נון קואופריישן". אולם אם המזרחי ימשיך בדרכו כמו היום — אנו רואים שהוא מביא כליה על עצמו. אנו מצטערים על-כך, אנו כואבים זאת, אנו חרדים מפני זה, אבל אין בידינו להציל ולהועיל במאומה. מכיון שלצערנו הרב תנועתנו בגולה עדיין אינה תופסת את הדברים ואת המצב במזרחי כמו שהוא. משום כך אין בידינו לשנות את פני הדברים במזרחי.

מוצא אחד יש כיום למזרחי והוא קיום מלא של ההסכם שנחתם בינינו לבין וועדת השלשה של המזרחי. הסכם זה קובע בפעם הראשונה על-ידי מנהיגי המזרחי, שמטרתו של המזרחי תתגשם על-ידי פעולת הגשמה מעשית, ושלאור מפעלי ההגשמה המעשית יש למזרחי לקבוע את עמדתו בציונות ובישוב. לא רק ההסכם שלנו אלא גם ההסכם עם המזרחי הותיק צריך להתגשם. ולא מפני שאנו חסידי "המזרחי הותיק" ולא מפני שאנו

חושבים אותם לחסידים שלנו — אם כי בהרבה דברים אנו משתווים — לא מפני שהסכם עם "המזרחי הותיק" מונע את התפוררותו של המזרחי; על ידי ההסכם אתנו נוצרת אפשרות של חידוש המזרחי והעמדתו על יסודות חזקים, שיוכל למלא את תפקידו ולתפוס את העמדה שהוא צריך לתפוס בתנועה הציונית. אבל אם ההסכמים האלה לא יקוימו, לא תהא כל אפשרות של עבודה משותפת בתוך המזרחי, מכיון שאי אפשר להקדיש את כל כחותינו ומרצנו למלחמה סיופית וללא כל תקווה לשינוי פני הדברים. ואז מובן שנבוא לוועידתנו העולמית, ונדרוש להכריז על עצמאותנו. מובן שגם אז נעבוד עם המזרחי בעניינים המשותפים, בהם נוכל למצוא שפה משותפת. אבל אני רוצה לקוות שהאחרים במזרחי, יבינו שהשעה דורשת שמירה על שלמותו של המזרחי, וזה אפשרי רק על-ידי קיום מלא של ההסכמים שנחתמו על-ידי ועדת השלשה.

סיעה מבקרת

דבר אחד אני מסכים לח' גפני: סיעתו היא "סיעת האופוזיציה המבקרת". כן זוהי הסיעה, זהו כיוונה וזהו הכל, ומשום כך היא מוכרחה לבקר את הכל, ומכאן הזרות הזאת שאינה מתנגדת למעשה לשום פעולה ולשום עמדה שלנו ומבקרת את הכל להלכה. משום כך היא באמת אינה יכולה לבוא בשום שיטת מעשים חדשה, שכל כך הרבו להתריע עליה, ושהיתה צריכה להתגלות בהרצאתו של הח' גפני. זו אינה תפקידה, היא רק סיעה מבקרת אחרים, אחרים בתוך המחנה ואחרים מחוץ למחנה. בזה דומה היא בהרבה למפלגה ידועה בציונות, אשר כל תכנה "לא" אחד גדול למה שאחרים עושים. אבל לנו האומרים שעלינו להיות מחנה מגשימים, אינני רואה כל אפשרות של הושטת יד לסיעה מבקרת. ולכן דעתי היא שאנו צריכים להמשיך בעבודה, בבניין וביצירה, ואלה שרוצים להושיט לנו יד לעבודה חיובית בכל שטחי הפעולה — תהא יד זו ברוכה לנו ולתנועתנו.

ממלחמה על קיומנו להגשמה

חברים! עברנו תקופה של התהוות, של חיפוש דרכים והתלבטויות, של משברים רוחניים, של מלחמה על קיומנו, של הנחת יסודות ושל התחלה להקמת מפעלי ההגשמה בעיר ובכפר. התחלות אלו הוכתרו במידת מה בהצלחה, הודות למסירות נפש של החברים, ולעקשנות שלהם, מתוך הרצון הבלתי נכנע לחיות חיים מקוריים אמתיים, לשינוי ערכין, בתקופה זו התרכזנו בעיקר בעבודה בתוך המחנה. היינו יותר מדי מעטים, ויותר מדי עמוסים במלחמה על קיומנו, שלא יכולנו לחשוב על יציאה לרשות הרבים, על כיבוש

החיים, על החלום של שינויים בצורת החיים החברתיים, על חזון של משטר התורה. והנה הגיעה השעה להרחיב את יריעותינו ולפרוש את דגלנו לא רק על אותן הפעולות והמפעלים שאנו יוצרים, אלא על כל השטח של החיים הקמים לתחייה בימינו אלה בארץ.

הפועל הדתי, יחד עם חתירתו לקראת ביסוס והתפתחות יצירותיו הכלכליות והרוחניות בארץ, צריך להשמיע את דברו לציבור כולו — דבר תורה ועבודה — לשם פתרון כל אותן הבעיות המטרידות כיום את החברה האנושית בכלל ואת ישראל בפרט. הפועל הדתי צריך להתוות דרך לפרשת חינוך חדשה אשר תקים לנו דור חדש חדור חלוציות ומוכשר לחיי תורה ועבודה; הפועל הדתי צריך לקבל עליו את התפקיד להקים את אותם מוסדות התורה אשר מהם יצאו מאורי התורה, אשר יאירו לנו ולכל בית ישראל את דרך התורה בדרך החיים; הפועל הדתי הוא אשר צריך לרכוז את כל היהדות הדתית סביב מפעלי יצירה ובניין למען ארץ ישראל דתית. אבל יחד עם זה אסור לו להזניח אף לרגע את הפעולה המעשית היישובית והרוחנית, וכל המרץ צריך להיות מנוצל לשם גיוס כל הכוחות האפשריים ליצירת אותם המוסדות הרוחניים, הכלכליים והכספיים בעיר ובכפר אשר דרכם יתגשם חזוננו הגדול, וכמורכב הוא צריך לרכוז לו מקום בכל אותם המוסדות המנהלים של הישוב והתנועה הציונית.

וכדי שאנו נוכל למלא את תפקידנו זה לבסס את "רשות היחיד" שלנו, להגדילו ולהאדירו ולהוציא את ארון הקודש שלנו גם לרשות הרבים — על ועידתנו זו להכריז על גיוס מלא של כל כוחות התנועה בארץ ובחוץ לארץ שיתייצבו לרשות מפעלי ההגשמה שלנו. ועידה זו צריכה לעורר את הרצון של הפועל המזרחי בארץ ישראל, ותנועת תורה ועבודה כולה, להחדיר את הרעיון, להעמיק את ההכרה הדתית, לקראת שינוי ערכין וגילוי כל הכחות הספונים ביהדות דתית כולה לתחייתה, לגאולתה, למען בניין ארץ ישראל הדתית.

לא נבוכים אנו!

א

חידושו של "הפועל המזרחי". שרוצה לראות את האומה הישראלית בת חורין במובן המדיני הלאומי, חיה חיי תורה. אומה בת חורין, שאורח חייה היא התורה, היא הערובה להגשמת החזון היהודי וייעודי הנביאים לישראל ולאנושיות כאחד, באחרית הימים או בעתיד הקרוב. — כך מאמין

הפועל המזרחי. זוהי הכרתו העמוקה. מתוך רצונו זה ואמונתו זו הגיע לציונות, מצא מקומו ב"מזרחי" (ולא בלבד מפני שממנו יצא) ובחר בחיי עבודה כצורת חיים מתאימה לאפשרות של חיי תורה והגשמת ייעודי הנביאים. הציונות — כתנועת שיחזור מדיני לאומי: המזרחיות — כתנועה ציבורית לשמור על הצביון הדתי בארץ; עבודה — כמסגרת היחידה של צורת חיים המתאימה לתורה ולרוחה.

הסיסמה "תורה ועבודה" היא ביטוי לרצון להחזיר לתורה את ממלכת-תיוה כבימים מקדם, שהתורה תהא המכרעת והקובעת את אורח חייה של האומה המשוחררת. ולא זו בלבד, אלא מתוך אמונתו הדתית שולל "הפועל המזרחי" ואינו מאמין באפשרות מציאותה של אומה ישראלית בת חורין בארץ ישראל מתמידת קיום באורח חיים אחר, אורח חיים שאול מתרבויות נכר.

התורה — לא בלבד כחובת יחיד של אדם מישראל בתורת בן דת משה, אלא כחובת האומה הישראלית, שהיא האחראית לשמירתה ולקיומה. אדם מישראל, קיבוץ יהודי הקובע לו אורח חיים נכרי, עובר עבירה לא במובן הדתי בלבד, בין אדם לקונו ועונשו בעולם הבא, אלא חוטא ופושע כלפי האומה הישראלית. מערער את קיומה, מונע את שיחורה ומעכב גאולתה. "אין אומתנו אומה כי אם בתורתה". אומה דווקא. יחיד מישראל שחטא ישראל הוא. אין הוא יכול לנתק את הקשר שלו עם האומה הישראלית בשום פנים ואופן. קדושת ישראל המושרשת בכל בן ישראל מהותית היא במידה כזו, שאפילו המרת הדת אינה יכולה לנתקה. אולם האומה אינה אומה אלא בתורתה. בעזבה את תורתה, היא חדלה להתקיים, מאבדת חירותה הלאומית, גולה מארצה, מתפזרת בתפוצות וחדלה להיות חיי אומה, אף כי היא נשמרת כאומה ואומה עוברת מן העולם. "נצח ישראל לא ישקר". גזירה נגזרה, שאומה זו לא תיטמע בין הגויים, אף אם היא או בניה ירצו בכך. הגלות תעורר בה הירהורי תשובה, יתגברו בה געגועים לחירות מדינית-לאומית, תשוב לארצה, תחדש חייה, תחזור ותתגלה מהותה המיוחדת הבאה לידי ביטוי באורח-חיים של התורה והיא תחדש נעוריה המדיניים-הלאומיים, כאומה בת-חורין.

תפיסתו זו של "הפועל המזרחי" את מהותה של האומה הישראלית, את תכנה של התורה ותפקידה בחיי האומה ומקומם של שניהם בארץ ישראל הביאה אותו להדגיש בתחוקתו, שהוא שואף "לפתור את שאלות החיים לאור התורה".

ב

אמנם "אין בין המזרחי והפועל המזרחי לגבי נאמנות לתורה ולמסורת אלא תוספת קטנה אחת, בחינת אות קלילה": הציונות של המזרחי די לה בדת בלבד. ואילו הפועל המזרחי מוסיף עליה גם עבודה — הציוני הדתי צריך להתעסק ביגיע כפים, בחקלאות או במלאכה".

אולם מתוך כל האמור למעלה מתבלט עוד הבדל אחד, והוא: התפקיד ש"הפועל המזרחי" הטיל על עצמו להגשים מטרות; לקיים כאן בארץ אומה בת חורין במובן המדיני הלאומי, שאורח חייה לכל היקפו יהיה אורח חיי תורה. ואילו "המזרחי" בשעה זו בכל אופן — רואה לפניו את התפקיד למנוע חילולי דת — כדי שלא לפגוע בצביון הדתי הלאומי של האומה הישראלית, לדאוג לעניינים הדתיים ביישוב שימצאו את סיפוקם.

כתוצאה מכל הלך רוחו ואמונתו קיבל "הפועל המזרחי" על עצמו להקים תאים מיוחדים בצורת מושבים וקיבוצים. הוא מתאמץ ומשתדל לעצב בהם צורת חיים לאורה של התורה; בהם הוא חותר לקבוע אורח חיים של התורה; בהם הוא נאבק עם בעיות חיים, עם מציאות משקית, עם עובדות וסדר חיים כלכלי שאחרים הקימו. הוא מתלבט בבעיות אלו איך לסדרם, איך לקבוע יסודותיהם של החיים, שיהיו בהתאם לתורה, מצוותיה, שאיפתיה וחזונה.

"הפועל המזרחי" כגוף קיבוצי, נתקל בבעיות אלה ואין הוא יכול לעבור עליהם לסדר היום. חבריו אף הם חלק מציבור קיבוצי זה, הנושא את עול ההגשמה של שאיפתו לא ביחידות בלבד אלא אף בציבור. שאלות אלה כשהוא נתקל בהן הוא מוכרח לחפש פיתרונים אחרים מאלו של יהודי דתי בודד. יחיד יכול לסדר לו את אורח חייו במסגרת, שיוכל לשמור על הדת. אולם "הפועל המזרחי" אינו יכול להסתפק בפיתרונים כאלה, שפירושם — להסתלק מן החיים, להשאיר את בניין הארץ לחילוניים ובוזו לאשר את המקובל, בעטייה של הגלות, שיש סתירה בין התורה והחיים ואי אפשר להקים מדינה ישראלית שתהא גם מדינת התורה.

לפיכך טבעי הוא, "מפני מה איפוא נידונו שאלות דתיות בוועידת הפועל המזרחי ולמה אין הוא יכול להסתפק בדיונים של "המזרחי". הדיונים של "המזרחי" בשאלות דת הם מאופי אחר כאמור למעלה. בהם "הפועל המזרחי" משתתף כחלק מ"המזרחי", אף קובע עמדתו אליהם. אולם השאלות, שנידונו בוועידת "הפועל המזרחי", הם מאופי כזה, שהן מיוחדות ל"הפועל המזרחי" כשאלות חיים, כשאלות חייו-קימו, כשאלות הגשמה, כשאלות שבלי פתרון — כל חזונו המיוחד של "הפועל המזרחי" לשוא.

נכונה ההגדרה, שהדיון בוועידה היה "שאלות דתיות ולא שאלות הדת. זוהי אצל "הפועל המזרחי" בגדר עיקר, שלא יפול בו שום היסוס ופקפוק". אף זה נכון, כי "דיון זה היה מכוון לא כלפי חוץ — להטיף לאחרים ולעוררם לדת ולמסורת ולתורה, אלא כלפי פנים" (אגב, על המצב הדתי ביישוב בכלל, כלפי חוץ, היה בוועידה דיון מיוחד). ולדיון היו שני פנים "אלה התריעו על רשלנות בענייני דת המורגשת במערכות החברים והללו נתנו מבע ללבטים וחיבוטי הנפש, שהנאמנים לתורה ולמסורת מתלבטים ומתחבטים בהם כיצד להתאים אותן אל המציאות, או להיפך (והיפך זה הוא הנכון — ש): כיצד להתאים את החיים אל התורה".

תמוה, איפוא, הדבר איך מגיעים תוך כדי דיבור למסקנה מזוהה, שבדיון יש משום: "דרישת תיקונים בדת. והרי לפניך שאלת התיקונים בדת בגילגול חדש". ולא זו בלבד, אלא מר ליטאי העושה הקבלה בין הדיון בוועידה לבין מתקני הדת מוצא עצה: "הללו יפרקו מעל שכמם משהו, והללו ישובו ויעמיסו על עצמם משהו". וכי מי, ששאלת הדת היא אצלו "בגדר עיקר, שלא יפול בו שום היסוס ופקפוק" אפשר להשוותו למתקני הדת ואפשר להשיאו עצה לפרוק מעל שכמו משהו? ומי שמחפש "להתאים את החיים אל תורה ואל המסורת" שואף הוא לתיקונים; ואיך יתאים את החיים אל התורה אם ישמע לעצתו הטובה של מר ליטאי "לפרוק מעל שכמו משהו", בזה יתאים את החיים אל התורה, או להיפך?

מוזר מאד, שמהנחות היסוד של מר ליטאי, שהם בסתירה לכל אפשרות של מחשבה על תיקונים בדת, הגיע לידי מסקנה כאילו בוועידה נשמעה: "דרישת תיקונים בדת"!

"הפועל המזרחי" מעולם לא דן — וכל מהותו, מחשבתו ואמונתו מתקוממות נגד דיון — "על מקומה של הדת בחיים המדיניים". וכשעמדה שאלת החלוקה על סדר היום ומוסדות יהודיים הציעו הצעות ועיבדו תכניות להקמת מדינה יהודית ותחוקתה, לא יכול "הפועל המזרחי", שלא להיכנס לדיון ולקבוע שתחוקת המדינה היהודית תהיה התורה. והדיון היה לא על "מקומה של הדת בחיים המדיניים" אלא על מקומה של המדינה והחיים המדיניים בתורה, איך התורה קובעת את החיים המדיניים ומה הצורה המדינית, הלאומית, החברתית וכו' וכו', שהתורה קובעת לה, למדינה.

אף לא מדויק, שבוועידה האחרונה נידונו "מבחינת התיקונים בדת, רק השאלות המשקיות". מבחינה זו לא נידונה שום שאלה, וכל הציטאטות,

שמצטט מר ליטאי, אינן מאשרות את ההנחה, שהיה דיון "מבחינת התיקונים בדת".

הדיון היה בשני שטחים: א) על רשלנות בענייני דת המורגשת במערכות החברים, ב) כיצד להתאים את החיים אל תורה ואל המסורה. בשאלה הראשונה עמדו המדיינים על העובדה, שרבים מבין החברים מתרשלים בחייהם הדתיים בין אדם למקום. וזה בא מתוך בדידותם בארץ; מתוך שנעקרו מעל שולחן אביהם, מבית אבא; מתוך אווירת הכפירה והכחש, שאופפת אותנו בארץ; מתוך מציאותם במקומות עבודה מעטים בתוך רבים פורקי עול; מתוך שלא כולם קראו ושנו כל צרכם ואינם מחוסנים במובן הנפשי כלפי המלעיגים; מתוך קשיים, שנתקלים בהם במקומות עבודה, שאין בהם מטבחים כשרים, שמגשלים אותם במקומות עבודה בחול מפני שאינם רוצים לעבוד בשבת; מתוך חוסר עבודה חינוכית דתית מספיקה בתוך החברים; מתוך עם ארצות הגוברת וגם מתוך נוחות, שחברים נהיים אחריה.

וכאן העירו המדיינים בצדק, שבמצב כזה ובסכנה הנפשית האורבת להפועל הדתי, נוסף לכל מה שיש לעשות כדי שהחבר יוכל לעמוד באמונתו ובקיום המצוות — יש להקפיד על זהירות בקלה כבחמורה. באווירה זו יש ערך לצורה החיצונית, ללבוש, לכיפה על הראש, הלבוש, הכיפה — הם שיכולים לעמוד לו לאדם במצבים שונים, שיתגבר על הסביבה, על הלועגים לו, הם המזכירים לו את חובתו בחייו, ובעולם זה של הפקרות, לא חשוב כלל אם הלבוש והכיפה הם, מן הדין או מנהג חסידות. מנהג חסידות זה תועלת רבה בו, לשמור על היסוד ועל העיקר, ומבחינה זו היה הדיון בשטח זה.

תאמרו: זה מוכיח על חולשה מבחינה רוחנית? ודאי, גדולים וטובים ממנו צריכים למאמצים נפשיים כדי להתגבר על היצר כאן בארץ. ולא תהא יוהרה אם נאמר, שהפועל הדתי גיבור גדול הוא במובן הנפשי אם הוא מחזיק מעמד במובן הדתי. וזה מפני "ששאלת הדת" היא אצלו "בגדר עיקר שלא יפול בו משום היסוס ופקפוק". אולם מחובתנו לעזור ליצר הטוב להתגבר על היצר הרע, ולחפש ולמצוא דרכי עזרה אלה מכוון היה הדיון על רשלנות בענייני דת המורגשת במערכות החברים.

בשאלה השנייה, כיצד להתאים את החיים אל התורה, עמדו ריב המדיינים על כך, ש"הפועל המזרחי" כשם שבחר בחיי עבודה, בחיים קיבוציים, משום שהוא רואה אותם כהצורה המתאימה לחיי התורה והוא הולך בדרך זו של חיי עבודה עם כל הקשיים הכרוכים בהם ליחיד ולציבור, הקשיים המשקיים ואף החברתיים הלאומיים, מפני שהוא מאמין, שבצורת חיים זו הוא צועד לקראת טהרת החיים על ידי עתידו וקדושתם בתורה — כך בשאר

השאלות הכלכליות והמשקיות עליו לחפש פתרון על ידי מאמצים בעזרת המדע, הטכניקה וכו' לכונן את המשק על יסודות כאלה, שיהיו בהתאם לתורה ולרוחה. ולא לחפש פיתרונים בשאלת החיים והתורה על ידי חיפושי היתרים אף אם הם לפי התורה (לא על ידי תיקונים, ריפורמה, כביכול) בתנאים ידועים ובמצבים מיוחדים. בדיונים בוועידה, נטה הרוב לדעה, שעלינו לילך בדרך הראשונה, לעשות מאמץ לקבוע צורת חיים משקית מותאמת לתורה ולרוחה. זו הדרך להביא לידי גילוי שלם ומלא: חיי תורה, ומענין, שבעמדה זו נוקטים בעיקר אלה החיים במושג ובקיבוץ הנתקלים על כל צעד ושעל בשאלות משקיות. אבל גם אלה, שאמרו לבקש מאת הרבנים לחפש היתרים (היתרים ולא תיקונים) "ברוח התקנות מתקופת התלמוד עד האחרונים, שהיה בהם משום קיום העולם" התכוונו לתקנות שיסודותיהן ושרשן בתורה ובמסורה.

ה

הדרך הראשונה, בניית משק על יסודות מותאמים לחיי תורה, היא הרבה יותר קשה, היא קשה, מפני שבמשך ימי גלותנו לא טיפלה היהדות במבנה המשקי של מדינה יהודית, של מדינת התורה. אף תופשי התורה טיפלו בשאלות חיים, שהעמידה הגולה לפניהם. לשאלות אלו חיפשו ומצאו פיתרונים, ולא פיתרונים בלבד. אלא מצאו דרך לעצב צורת חיים מותאמה לשמור על חלק התורה, בין אדם למקום, אותו חלק, שהיה בעיקרו ברשותנו והיה בידינו לשמור עליו בגולה. גדולי התורה לא עסקו בשאלות חיים, כמו אלה ש"הפועל המזרחי" הועמד לפניו והוא מעמיד את עצמו ואת תופשי התורה לפניו. ולכן אין פיתרון מן המוכן, כתוב מפורש בשו"ת ובפוסקים הראשונים והאחרונים. הן באמת "הילכתא למשיחא".

פיתרון הבעיות האלה לאור התורה דורש שני דברים: א) גדולי התורה ויחד עם זה יודעי החיים, המכירים ענייני המשק וכדומה, שיטפלו, יחקרו, וילמדו אותם; ב) עבודה מדעית על ידי חוקרים נאמני תורה ומסורה — לשם פיתרונות משקיים ליצירת צורת חיים משקית כזו, שאור התורה חופף עליה.

שהדבר הזה אפשרי, במאמץ גדול מגדולי התורה והמדע כאחד — אין "הפועל המזרחי" מפקפק אף רגע. מתוך שהוא מאמין, שתורתנו היא תורת חיים והיא ניתנה למען נחיה בה על האדמה הזאת ו"תורה בשביל ישראל ניתנה", אין סתירה, כביכול, בין החיים והתורה, אלא נשכחו מאתנו הליכות החיים של התורה, מפני שחינו חיי גלות ושמרנו על חלק מן התורה בלבד. וכאן הטענה של "הפועל המזרחי" וחבריו כלפי הרבנים: על מה

ולמה הם מסתפקים בטיפול בשאלות הדת באותו השטח המצומצם כמו בגולה בלבד; על מה ולמה אין הם מרחיבים את המסגרת של הדיונים והבירורים בכל שטח החיים; איך וכיצד להתאים את החיים לתורה? מדוע ולמה אין הרבנים מזמינים אנשי מדע ומושיבים אותם על התורה ועל העבודה לחקור את הבעיות הכלכליות והמשקיות ולבחון אותן אחר כך, לאור הנסיבות של אנשי המדע, לאורה של התורה.

טענתו של "הפועל המזרחי" כלפי הרבנים ותביעותיו מהם הן: מדוע מתעלמת הרבנות הראשית בארץ מכל היקף הבעייה של הדת בארץ הנבנית, שהיא הבעייה: איך לפתור את שאלות החיים לאור התורה. לפי דעתו של "הפועל המזרחי" חובה על הרבנות הראשית להקדיש את כל כשרונה ומרצה לדיון ובירור ההלכות האלה, אל תקרא הלכות אלא הליכות, הליכות החיים.

אין "הפועל המזרחי" רוצה לפרוק מעל שכמו משהו, כעצתו של מר ליטאי, אדרבה, הוא מוכן להעמיס על עצמו עוד חובות משקיים נוספים ובלבד שיוכל למלא בשלימות את תפקידו: לפתור את שאלות החיים לאור התורה, לטהר את החיים בעבודה ולקדש בתורה, להקים כאן מדינת התורה, בה יוגשם חזון היהדות וייעודי הנביאים לישראל ולאנושיות על עולם שכולו טוב.

מאמר זה בא כתשובה למאמרו של א. ליטאי "היקום מורה לנבוכי זמננו?" שהופיע ב"מאזנים" תמוז תש"ב. כל הציטאטות הן ממאמר זה.

חזונו במיבחן המציאות

יסודות חזונו

חזונו נישא על שני יסודות עליהם מושחת בית ישראל והם: האמונה בה' בורא עולם ומלואו והאמונה בתורה מסיני. תורה זו, הגשמתה, היא החזון. היא חזון הבריאה. בה הסתכל הקדוש ברוך הוא וברא את העולם. תורה זו, המתחילה בבראשית ברא ואינה מסתיימת אפילו בחידושו של תלמיד וותיק, — היא מקפלת בתוכה את יעודו של ישראל ויעודה של האנושות כולה לאחרית הימים.

תורה זו התמימה מחייבת את האדם מישראל ועם ישראל לערוך את חייהם, חיי עם ומדינה, הכלל והפרט בארץ ישראל לפיה. המאמין בה באמונה שלימה ורצונו עז לחיות לפיה — מגיע לחיי תורה ועבודה.